

WORKING4TALENT

RĪGA

Ziņojums

**Rīgas domes Pilsētas attīstības
departaments • 2012**

Satura rādītājs

Satura rādītājs	2
1 Eiropas Savienības reģionālā politika gudrai izaugsmei	3
1.1 Gudra specializācija	3
1.2 Spēcīgāka reģionālo inovāciju pārvaldība	3
1.3 Konkurētspējīgi klasteri	4
1.4 Politikas instruments: inovāciju (voucher) vaučeri	4
1.5 Izglītības institūcijas	4
2 Institucionālais ietvars: partnera organizācija un reģions. Reģionālā un vietējā inovācijas sistēma.	5
2.1 Partnera organizācija – Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments	5
2.2 Partnera reģions – Rīga (NUTS 3).....	6
2.3 Reģionālā un vietējā inovācijas sistēma	7
3 Reģionālā inovācijas un augsti kvalificēta cilvēkkapitāla statistika	11
3.1 Reģionālā inovācijas statistika	11
3.2 Augsti kvalificēta cilvēkkapitāla statistika.....	12
4 Galvenās stiprās puses / izaicinājumi augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei un noturēšanai partnera reģionā	15
4.1 Stiprās puses un izaicinājumi.....	15
4.2 Strukturētās intervijas	17
5 SVID analīze	25
6 Secinājumi un priekšlikumi	27

1 Eiropas Savienības reģionālā politika gudrai izaugsmei.

1.1 Gudra specializācija

Investīcijas pētniecībā, inovācijās un cilvēkkapitālā ir būtiskas visos reģionos, taču reģionos ir dažādi talanti un spējas. Lai gan reģioni var dot atšķirīgu ieguldījumu Eiropas 2020 inovācijās balstītam gudras izaugsmes mērķim, reģionālā dažādība tiek uzskatīta par vērtību, jo inovāciju rezultātā tā veicina dažādus attīstības ceļus. Tādējādi Eiropas Komisijas reģionālās politikas ģenerāldirektorāts piedāvā reģionālo politiku gudrai izaugsmei. Tās pamatā ir perspektīva, ka pastāv potenciāli lieli ieguvumi no stratēģijām, kurās tiek izmantota oriģināla, starptautiski konkurētspējīga specializācijas niša, pamatojoties uz reģionālajām vērtībām un spēcīgajām pusēm salīdzinājumā ar citiem reģioniem, kā arī spējā apzināties specializāciju, kura var tikt attīstīta salīdzinājumā ar citu reģionu specializācijām¹.

Gudras specializācijas stratēģijas (S3) var palīdzēt reģioniem koncentrēt resursus dažām izpētes, attīstības un inovāciju prioritātēm, lai nodrošinātu, ka izpētes un inovāciju resursi sasniedz kritisko masu. Lai gan vadošie reģioni var investēt, lai attīstītu vispārīgas tehnoloģiju vai pakalpojumu inovācijas, citiem bieži auglīgākas ir investīcijas to pielietojumam noteiktam sektoram vai saistītiem sektoriem. Kopumā ņemot, gudra specializācija ietver vīzijas izstrādes procesu, kurā tiek identificētas konkurētspējas priekšrocības, uzstādītas stratēģiskās prioritātes un pielietota gudra politika, lai maksimizētu zināšanās balstītu attīstības potenciālu ikvienā reģionā – spēcīgā vai vājā, tehnoloģiski vairāk vai mazāk attīstītā².

1.2 Spēcīgāka reģionālo inovāciju pārvaldība

Reģioni var aktīvi iesaistīties, atbalstot pieprasījuma maiņu pēc ilgtspējīgām precēm un pakalpojumiem. Reģionālā politika tādējādi ir svarīga, lai mobilizētu visu inovāciju potenciālu ES reģionos. "Horizonts 2020" ir finanšu instruments [Inovāciju savienības īstenošanai](#), kas ir [Eiropa 2020](#) parauga iniciatīva ar mērķi nodrošināt Eiropas globālo konkurētspēju³.

Iepriekš slēgtās inovāciju sistēmas tagad nomaina atvērtākas sistēmas, kas fokusējas uz sadarbības tīkliem un kopienām, tādējādi mainot ne tikai zinātnes un inovāciju, bet arī sabiedrību un ekonomikas raksturu. Līdz ar to reģioniem tiek dotas iespējas. Tā kā reģionālajām pārvaldības institūcijām piemīt ekspertu zināšanas un tās atrodas tiešā inovācijas dalībnieku tuvumā, tās var pildīt koordinatora un starpnieka lomu, lai nodrošinātu labas attiecības, un var veikt investīcijas, lai atbalstītu sadarbību starp dalībniekiem gan reģiona iekšienē, gan ārpus tā⁴.

Reģionu kapacitāte radīt inovācijas ir atkarīga no reģionālās inovāciju sistēmas, kas izstrādāta uz trīsdalīga (*triple helix*) vai četrdaļīga (*quadruple*) modeļa pamata. Reģionālā inovāciju sistēma balstās institūciju kopumā, kas ietver reģionālās inovāciju aģentūras, pašvaldības, reģionālās attīstības aģentūras, klasterus, universitātes, pētniecības un attīstības centrus, tehnoloģiju pārneses organizācijas, finanšu un zināšanu izplatīšanas aģentūras, kuras strādā kopā un pilda galveno lomu, ietekmējot uzņēmumu inovatīvo darbību. Iepriekšminētā sadarbība rada sistemātisku ietekmi, kas iedrošina uzņēmumus reģionā attīstīt specifiskas kultūras un prakses formas, kas pastiprina to inovācijas spējas (kapacitāti) un konkurētspēju⁵. Reģionālās inovāciju pārvaldības kvalitāte balstās uz pašvaldību un reģionālās attīstības aģentūru spējām izveidot, attīstīt, uzturēt un koordinēt sadarbības saites starp universitātēm, pētniecības institūcijām, uzņēmumiem, atbalsta institūcijām, tiecoties uz gudru izaugsmi.

¹

European Commission. (2011). REGIONAL POLICY FOR SMART GROWTH IN EUROPE 2020. European Union Regional Policy. Directorate-General for Regional Policy.

²European Commission. (2012). Smart Specialisation Platform.

<http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home;jsessionid=q8L8QLnL4d21QLH9dZy5DCp1p48rjPQtN32DZy8QkXjDMfnVRPwZ!116563854!1355491176629>

³European Commission.(2012). The EU Framework Programme for Research and Innovation. http://ec.europa.eu/research/horizon2020/index_en.cfm?pg=h2020

⁴ibid

⁵Komninos, Nicos. (2005). Regional Systems of Innovation. Urban and Regional Innovation Research. <http://www.urenio.org/2005/08/12/regional-systems-of-innovation>

1.3 Konkurētspējīgi klasteri

Ekonomiskā labklājība reģionos ir saistīta ar klasteru stiprumu⁶. Līdz ar to klasteri atrodas reģionālās inovāciju sistēmas centrā. Eiropas Komisija klasterus uzskata par nozīmīgu līdzekli, kā reģionālā un modernā industriālā politika var panākt gudru un ilgtspējīgu izaugsmi, īpaši uzlabojot vietējo uzņēmējdarbības vidi, sevišķi mazajiem un vidējiem uzņēmumiem⁷. Klasterus var izmantot reģionālās pārvaldes institūcijas kā esošas industriālas platformas, pulcējot kopā un mobilizējot vietējos dalībniekus, lai izstrādātu un veiksmīgi īstenotu gudras specializācijas stratēģijas, piesaistot inovatīvus uzņēmumus un radot vairāk darbavietu vietējā mērogā.

Ir nepieciešams izstrādāt globāli konkurētspējīgākus klasterus un inovāciju klasteru tīklus. Šajā gadījumā ir ļoti būtiska valsts un pašvaldības institūciju koordinators un atbalstītāja loma. Ar lokālu klasteru starpniecību, kas ir savstarpēji saistīti visā Eiropā, var sasniegt kritisko masu, kas nepieciešama pētniecībai, attīstībai un inovācijām, prasmēm, finansējumam, auglīgai ideju apmaiņai un uzņēmējdarbības iniciatīvām. Reģionālā klasteru politika jāfokusē uz jomām, kurām jau piemīt vai ir potenciālas reģionāli salīdzināmas priekšrocības, investējot zināšanu infrastruktūrā, īpaši zinātnes parkos un biznesa inkubatoros, kā arī radot vajadzīgo zināšanu plūsmu starp uzņēmumiem, universitātēm un reģionālajām institūcijām⁸.

1.4 Politikas instruments: inovāciju (voucher) vaučers

Reģionālās un valsts inovāciju atbalsta organizācijas ir izveidojušas vairākas jaunas inovāciju vaučeru piešķiršanas iespējas. Šīs iespējas parasti ir paredzētas maziem un vidējiem uzņēmumiem, lai uzsāktu jaunas vai paātrinātu inovatīvas aktivitātes un veicinātu to konkurētspēju sadarbībā ar pētniecības un attīstības institūcijām vai citiem pakalpojumu sniedzējiem. Inovāciju vaučeru mērķis ir:

- atbalstīt mazos un vidējos uzņēmējus, lai iepirktu pakalpojumus (pētniecība un attīstība, intelektuālā īpašuma tiesības, testēšana, inovāciju menedžments utt.);
- būt "vieglākām" un "ātrākām" gan izmantojamības, gan atskaišu sniegšanas ziņā salīdzinājumā ar standarta grantu programmām;
- vaučerus izdod reģionāla/valsts aģentūra, piekrītot maksāt pakalpojumu sniedzējam, tām ir ierobežots darbības vēriens un saistību apjoms (maksimums 20 000 EUR).

Pētījumi rāda, ka pārāk devīgas un atvērtas vaučeru piešķiršanas iespējas ietver risku, ka sabiedrības līdzekļi tiek piešķirti neadekvāti⁹.

1.5 Izglītības institūcijas

Galvenais uzdevums, lai veicinātu aktīvu universitāšu un pētniecības institūciju iesaistīšanu reģionos, ir to ieguldījums reģionālajās inovāciju sistēmās. Augstākās izglītības institūcijām un pētniecības centriem ir jāstrādā kopā ar uzņēmumiem, lai inovācijas ievestu tirgū¹⁰. Daudzas Eiropas Savienības universitātes palīdz komercializēt pētniecību, veicinot pozitīvu studentu

⁶European Commission. (2009). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Reviewing Community innovation policy in a changing world. Brussels, 2.9.2009 COM(2009) 442 final

⁷European Commission. (2010). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage. {SEC(2010) 1272} {SEC(2010) 1276}

⁸European Commission. (2011). REGIONAL POLICY FOR SMART GROWTH IN EUROPE 2020. European Union Regional Policy. Directorate-General for Regional Policy.

⁹DG ENTR-Unit D2 "Support for innovation". (2009). Availability and Focus on Innovation Voucher Schemes in European Regions.

¹⁰European Commission. (2011). REGIONAL POLICY FOR SMART GROWTH IN EUROPE 2020. European Union Regional Policy. Directorate-General for Regional Policy.

attieksmi pret uzņēmējdarbību un sadarbojoties ar uzņēmumiem savā reģionā inovāciju radīšanā, tādējādi, iesaistoties reģionālās ekonomikas attīstībā. Inovācijas ir atkarīgas no cilvēkiem, kuri var radīt un pielietot zināšanas un idejas gan savā darbavietā, gan sabiedrībā kopumā. Tā kā palielinās pieprasījums pēc dalīšanās ar zināšanām un mācīšanos, “vieglās” (*soft*) prasmes, kā komunikācija un grupu darbs, var kļūt nozīmīgākas. Tomēr tehniskās prasmes paliks būtiska daudzu darba veidu sastāvdaļa. Turpinoties globalizācijai, tā var palielināt uzsvāru uz pielāgošanos un prasmēm, kas veicina sadarbību starp uzņēmumiem un valstīm. Daudzas Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*OECD*) valstis vēlas nodrošināt, ka augsti kvalificēti cilvēki iet vienā solī ar prasībām, kas balstītas zināšanu ekonomikā. Arodizglītību un apmācības sistēmas var padarīt atsaucīgākas, palielinot to iesaisti uzņēmējdarbības sektorā un apvienībās, kas nodarbojas ar mācību programmu izstādi un personāla apmaiņu¹¹.

Rīgas plānošanas reģiona spējas radīt inovācijas un starptautiski vērtīgas zināšanas ir ļoti zemas. Zinātnē un tehnoloģijās iesaistīto cilvēkresursu skaits ir salīdzinoši liels – Latvijā aptuveni 484 tūkstoši darbinieku 2011. gadā bija nodarbināti zinātnes un tehnoloģiju jomā, ierindojot Latviju cilvēkresursu koncentrācijas ziņā 16. vietā no 40 Baltijas jūras reģioniem¹². Uzņēmumiem ir vājas spējas radīt inovācijas, bet zinātnē un tehnoloģijās iesaistītajiem cilvēkresursiem ir zema produktivitāte radīt starptautiski vērtīgas zināšanas. Par to liecina gan Latvijas zemā pozīcijas inovāciju indeksā (Latvija ir 25 vietā starp Baltijas jūras reģioniem inovāciju joma, 201 – starp visiem ES reģioniem¹³), gan zemais patentu un starptautisku zinātnisko publikāciju skaits. Salīdzinot patentu pieteikumu skaitu Eiropas patentu birojā (European Patent Office) uz vienu miljonu iedzīvotāju 2008. gadā, Latvijas iespētais veido tikai 2,6% no līderreģiona – Stokholmas – rādītāja¹⁴. (sk. pielikumu 5).

Vājā izglītības un zinātnes konkurētspēja palēnina Rīgas plānošanas reģiona virzību uz inovācijām balstītas ekonomikas attīstību. Viens no iemesliem vājai konkurētspējai ir augsta augstākās izglītības un zinātnes institūciju sadrumstalotība. Tieši specializācija izglītībā un pētniecībā ir veids, kā panākt starptautisku izcilību ierobežotu resursu apstākļos. Zināma specializācija ir novērojama, aplūkojot zinātņu doktoru sadalījumu pēc zinātnes jomas. No visiem zinātņu doktoriem 2009. gadā visvairāk jeb 9,8% ir ieguvuši zinātnisko grādu ķīmijā¹⁵. Ķīmijas nozare ir arī līdere starptautisko zinātnisko publikāciju ziņā un patentu skaita ziņā¹⁶. No 11 ar Latviju saistītiem tehnoloģiju patentiem, kuri piešķirti Eiropas patentu birojā 2011. gadā, 10 bija reģistrēti ķīmijas nozarē¹⁷.

2 Institucionālais ietvars: partnera organizācija un reģions. Reģionālā un vietējā inovācijas sistēma.

2.1 Partnera organizācija – Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments

Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments (Departaments) ir vadošā Rīgas pilsētas pašvaldības iestāde Rīgas pilsētas stratēģiskās attīstības jomā, pilsētas ekonomikas konkurētspējas veicināšanā un galvaspilsētas sabalansētas attīstības plānošanas nodrošināšanā.

Departamenta **vīzija** – vadošā iestāde pilsētas attīstības jomā un paraugs citiem kā, profesionāli sadarbojoties, attīstīt Rīgu par konkurētspējīgu un pievilcīgu Baltijas jūras reģiona metropoli.

Departamenta **misija** ir radoši veicināt un vadīt Rīgas pilsētas attīstību, ievērojot sabiedrības

¹¹ OECD. (2011). Skills for Innovation and Research

¹² Eurostat. (2011). Annual data on HRST and sub-groups by NUTS 2 regions

¹³ Joint Research Centre Institute for the Protection and Security of the Citizen (2010). EU regional competitiveness index 2010.

¹⁴ Eurostat. (2008). Patent applications to the EPO by priority year and NUTS 3 regions

¹⁵ Centrālais statistikas birojs. (2009). Zinātņu doktori sadalījumā pēc jomas, kurā iegūts zinātniskais grāds

¹⁶ Technopolis, (2010). Policy Mix Peer Review: Latvia Peer Review Outcome Report

¹⁷ European patent office. (2012). 2011 granted patents by field of technology

intereses, veidojot to par patīkamu, ērtu un harmonisku vidi.

Lai nodrošinātu pilsētas attīstības procesu tiesiskumu un efektīvu pārvaldību Rīgā, nodrošinātu to kontroli un stabilu pilsētas attīstību un veicinātu investīciju piesaisti Rīgas pilsētai, departaments ir izvirzījis šādus **stratēģiskos virzienus**:

- Rīgas pilsētas attīstības stratēģiskā vadība;
- Pilsētas ekonomikas konkurētspējas veicināšana;
- Pilsētvides sabalansētas attīstības nodrošināšana;
- Sabiedrības iesaistīšana pilsētas attīstības procesos;
- Informācijas un komunikācijas nodrošināšana par Rīgas attīstību;
- Būvniecības procesa tiesiskuma uzraudzība;
- Departamenta darba optimizēšana.

Departaments nodrošina teritorijas plānojuma, detālpilnojumu un to grozījumu izstrādi un īstenošanu, uzrauga būvniecības procesa tiesiskumu, sekmē Rīgas ekonomisko un sociālo attīstību, nodrošina Rīgas ilgtermiņa attīstības stratēģijas līdz 2025. gadam un Rīgas attīstības programmas 2006.-2012. gadam monitoringa sistēmas darbību, nodrošina un pilnveido ielu, parku, laukumu un citu pilsētvides objektu nosaukumu piešķiršanas un pārdēvēšanas procesu. Departamenta ietvaros tiek nodrošināta ārēja finansējuma finansētu projektu sagatavošana un administrēšana. Tā darbību kontrolē Pilsētas attīstības komiteja.

Departaments galvenokārt darbojas šādu Rīgas attīstības programmas 2006. – 2012. gadam izvirzīto mērķu ietvaros:

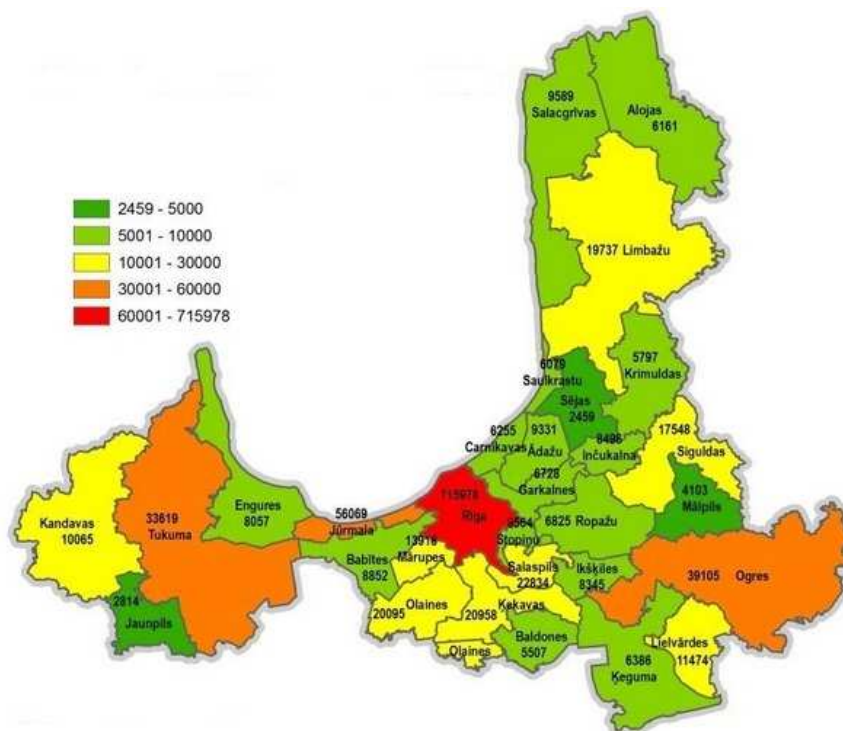
- Radoša un eiropeiska pilsēta ar augstvērtīgu kultūras dzīvi;
- Uz starptautisku sadarbību vērsta pilsētas ekonomikas attīstība;
- Dzīve pilsētā ar kvalitatīvām apkaimēm;
- Augstas pievienotās vērtības konkurētspējīga ekonomika;
- Augoša, daudzveidīga un partnerīga ekonomika;
- Ērti un ātri sasniedzama pilsēta;
- Zaļa pilsēta ar labu vides kvalitāti;
- Iedzīvotājiem tuva efektīvas pārvaldes pilsēta.¹⁸

2.2 Partnera reģions – Rīga (NUTS 3)

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem Latviju NUTS 1 un NUTS 2 līmeņos aplūko kā visu valsts teritoriju, bet NUTS 3 līmenī Latviju iedala sešos statistiskajos reģionos: [Kurzeme](#), [Latgale](#), [Rīga](#), [Pierīga](#), [Vidzeme](#) un [Zemgale](#). Latvijā pastāv arī plānošanas reģionu iedalījums. Rīgas plānošanas reģions ietver Rīgu, Jūrmalu, Tukuma, Rīgas, Limbažu un Ogres rajonus ar kopējo platību 10435 km².¹⁹ Rīgas plānošanas reģiona pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju skaita 2009. gada sākumā parāda, ka lielākā iedzīvotāju koncentrācija ir Rīgas pilsētā (skat. 1.1. att.).

¹⁸Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta npublicētais materiāls

¹⁹<http://www.rpr.gov.lv/uploads/filedir/RPR%20Att%20programmas%20update/Ekon%20profilis/Profila%20materials/RPR%20Ekonomikas%20profilis.pdf>, (25.10.2012.)

1.1. att. Rīgas plānošanas reģiona pašvaldības sadalījumā pēc iedzīvotāju skaita (2009)²⁰

Rīgas plānošanas reģions (RPR) atrodas ģeopolitiski izdevīgā vietā, valsts centrā – Baltijas jūras piekrastē. 2012. gada sākumā RPR iedzīvotāju skaits sasniedza 1,09 miljonus jeb aptuveni pusi no visiem valsts iedzīvotājiem.²¹ Tajā atrodas nozīmīgākā infrastruktūra – Rīgas osta, lidosta, dzelzceļi, gāzes vadi, enerģētikas infrastruktūra, lielākā daļa augstākās izglītības iestāžu un zinātnes centru, koncentrējot kvalificēto cilvēkkapitālu.²²

Rīgas kopējā platība sasniedz 304 km². 2012. gada sākumā Rīgā iedzīvotāju skaits bija 650478, bet blīvums 2139,7 iedzīvotāju uz 1 km². Toties Pierīgas reģionā ir 19 pilsētas un 28 novadi ar kopējo platību 10133 km². Iedzīvotāju skaits 368179, bet blīvums 2012. gada sākumā 36,3 cilvēki uz 1 km².²³

2.3 Reģionālā un vietējā inovācijas sistēma

Kopš 2009. gada Latvijā spēkā ir *Attīstības plānošanas sistēmas likums*, kā mērķis ir noteikt attīstības plānošanas sistēmu, sekmēt valsts ilgspējīgu un stabilu attīstību, kā arī iedzīvotāju un dzīves kvalitātes uzlabošanu. Likums paredz attīstības plānošanas dokumentu veidus – politikas plānošanas, institūciju vadības un teritorijas attīstības plānošanas dokumentus.²⁴

Latvijā izstrādāts Nacionālās attīstības plāns 2014.-2020.gadam (NAP 2020), kas ir rīcības plāns Latvijas ilgspējīgas attīstības stratēģijai līdz 2030. gadam.²⁵ NAP 2020 projektā aprakstītā inovācijas attīstība tiek attiecināta uz visu Latvijas teritoriju un konkrētas darbības neparedz. Tajā

²⁰ <http://www.rpr.gov.lv/pub/index.php?id=269>, (25.10.2012.)

²¹ Reģionu attīstība Latvijā 2011. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Valsts reģionālās attīstības aģentūra: 2012, 23. lpp.

²² <http://rpr.gov.lv/pub/index.php?id=271>, (25.11.2012.)

²³ <http://www.csb.gov.lv/category/tagi/iedzivotaju-skaitis>, (25.11.2012.)

²⁴ Reģionu attīstība Latvijā 2011. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Valsts reģionālās attīstības aģentūra: 2012, 8. -10. lpp.

²⁵ <http://nap.lv/par-nap2020>, (01.11.2012.)

norādīts, ka inovācijas un zinātņu jomai ir jābūt kā prioritātei un tās jāattīsta pēc iespējas ātrāk. Tomēr plāna projektā netiek aprakstīta konkrēta rīcība vai finansējuma iespējas, kas varētu attīstīt kopsadarbību zinātnē un uzņēmējdarbībā. NAP 2020 projektā trūkst iestrādņu par inovācijas attīstīšanu dažādās tautsaimniecības nozarēs, kas veicinātu inovatīvu ražošanu. NAP 2020 projektā Rīga tiek minēta kā potenciālais Ziemeļeiropas darījumu, zinātnes, kultūras un tūrisma centrs:

„[338] Mijiedarbība starp dažādas nozīmes attīstības centriem un sadarbība veido policentrisku, funkcionāli saistītu attīstības centru tīklu, kas nodrošina daudzveidīgu un savstarpēji papildinošu infrastruktūras tīklu un pakalpojumu klāstu. Rīgā kā Latvijas galvaspilsētā un Baltijas valstu lielākajā pilsētā koncentrējas liela daļa valsts zinātniskā un uzņēmējdarbības potenciāla. Šo potenciālu apvienojot un izveidojot klasterus zinātnē, pētniecībā un attīstībā, inovācijām, kā arī inoatīvu un tehnoloģiski ietilpīgu uzņēmumu izaugsmei, iespējams panākt Rīgas kā Ziemeļeiropas darījumu, zinātnes, kultūras un tūrisma centra izaugsmi.”

Latvijā inovācijas un inovatīvas uzņēmējdarbības attīstību veicina Latvijas investīciju un attīstības aģentūra (LIAA), Latvijas Tehnoloģiskais parks, Ventpils Augsto Tehnoloģiju parka biznesa inkubators, Līvānu Inženiertehnoloģiju un inovāciju centrs, Jelgavas biznesa inkubators, Rēzeknes augstskolas inovāciju centrs, Rīgas Biomateriālu inovāciju un attīstības centra biznesa inkubators u.c. uzņēmēju atbalsta centri, kas ir izklīdēti visā Latvijas teritorijā.²⁶

LIAA ar Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Eiropas Savienības atbalstu laikā no 2009. līdz 2014. gadam īsteno *Inovatīvas uzņēmējdarbības motivācijas programmu* (IUMP), kuras mērķi ir informēt un iedrošināt pēc iespējas plašāku sabiedrības daļu uzsākt uzņēmējdarbību, celt uzņēmējdarbības prestižu sabiedrības acīs, sekmēt sabiedrības izpratni par inovācijas lomu konkurētspējas veicināšanā, kā arī informēt sabiedrību par norisēm saistībā ar inovācijām un to potenciālu, tādējādi iedrošinot pievērsties inovatīvu risinājumu izstrādei un pielietošanai. IUMP ietvaros LIAA īsteno šādas aktivitātes visas valsts teritorijā:

- *Ideju kauss* – Latvijas inovatīvo biznesa ideju konkurss;
- *Kļūsti par uzņēmēju 5 dienās* – apmācību kurss augstākās izglītības iestāžu vecāko kursu studentiem;
- *Tehniskās jaunrades dienas* – rīko Latvijas reģionos, kur jauniešiem tiek dota iespēja piedalīties ar inženierzinātnēm saistītu praktisku uzdevumu risināšanā;
- *Mentoringa programma* – tās mērķis ir stiprināt Latvijas jauno un potenciālo uzņēmumu kapacitāti un sekmēt ilgtspējīgas uzņēmējdarbības attīstības iespējas Latvijā,
- *Inovācijas dienas studentiem* – inovācijas projektu konkurss Latvijas augstskolu studentiem.
- *Tehnoloģiskās jaunrades un inovācijas rosināšana jauniešos* – „Mobilā ekspozīcija” – radošu, aktīvu un uz inovāciju virzītu cilvēkresursu iesaistīšanai uzņēmējdarbībā;
- *Pedagogu un jaunatnes darbinieku izglītošanas pasākumi* – praktiski semināri par inovatīvo uzņēmējdarbību, ideju ģenerēšanu, motivējošiem veiksmes stāstiem;
- *Pasākumi, kas rosina skolēnu interesi par inovatīviem uzņēmumiem* – Latvijas reģionu vidējās izglītības iestāžu skolēnu vizītes uzņēmumos;
- *Apmācību cikls inovatīvo biznesa ideju autoriem* – tā mērķis ir pilnveidot biznesa modeļus, veicināt biznesa ideju tālāku attīstību un uzlabot ideju autoru prezentēšanas spējas potenciālajiem investoriem;
- *Semināri tehnoloģiju komercializēšanas veicināšanai* – praktiskas apmācības Latvijas zinātniekiem un tehnoloģiju pārneses kontaktpunktiem par zināšanu komercializāciju;
- *Informatīvie semināri jauniešiem par uzņēmējdarbības būtību un inovācijas atbalsta iespējām* – lai veicinātu skolu jaunatni pēc izglītības iegūšanas pievērsties uzņēmējdarbībai;²⁷
- *Firmas noslēpums* – televīzijas sacensības ar mērķi veicināt jaunu, konkurētspējīgu

²⁶<http://liaa.gov.lv/lv/biznesa-abc/biznesa-inkubatori/biznesa-inkubatoru-kontaktinformacija>, (25.11.2012.)

²⁷<http://www.liaa.gov.lv/lv/uznemejdarbibas-abc/inovativas-uznemejdarbibas-motivācijas-programma>, (25.11.2012.)

uzņēmumu rašanos.²⁸

Saistībā ar reģionālo inovācijas sistēmu vērā ņemami ir fakti, ko uzskaita Eiropas Parlamenta deputāte no Latvijas, Inese Vaidere: „Mazie un vidējie uzņēmumi (MVU) pamatoti tiek dēvēti par ekonomikas mugurkaulu. Eiropas Savienībā (ES) kopumā no 2002. līdz 2010. gadam 85% jauno darbavietu radīja tieši MVU.” Viņa uzsver nepieciešamību būtiski mazināt administratīvo slogu un finansējuma piesaisti, kas ir apgrūtināta kopš ekonomiskās krīzes laika un norāda, ka finansēt nepieciešams tieši riskantus projektus, jaundibinātus uzņēmumus vai inovatīvus produktus, jo tiem ir vislielākais izaugsmes potenciāls. I.Vaidere atzīst, ka, lai Latvijas uzņēmumi varētu augt un attīstīties, palielināt savu inovāciju kapacitāti un piedāvāt savus produktus arī aiz Latvijas robežām, nepieciešams veicināt pieeju kapitāla tirgum. „Baltijas Inovāciju fonds sākot ar 2013. gadu investēs MVU, kas jau darbojas Baltijas mērogā vai kam ir potenciāls kļūt par Baltijas mēroga uzņēmumiem,” norāda I.Vaidere, vienlaikus atzīstot, ka viena no būtiskākajām problēmām Eiropas līmenī ir tā, ka pašlaik MVU atbalsta pasākumi ir izklaidēti dažādās ES programmās un nav saskaņoti, tādējādi aplicinot, ka atbalsta iespējas ir nodrošinātas, bet tās nav saskaņotas un ir nepieciešams atvieglot birokrātiskos procesus.²⁹

Rīgas plānošanas reģionā šobrīd spēkā ir šādi attīstības plānošanas dokumenti:

- Rīgas plānošanas reģiona attīstības stratēģija 2000. – 2020. gadam;
- Rīgas plānošanas reģiona attīstības programma 2009. – 2013. gadam;

- Rīgas reģiona teritorijas plānojums 2005. – 2025. gadam.³⁰

Rīgas plānošanas reģiona attīstības programmas 2009. – 2013. gadam viens no uzdevumiem ir izstrādāt ilgtermiņa prioritāros risinājumus reģiona attīstībai un tās mērķi ir:

- Augsta cilvēkresursu kvalitāte un attīstība;
- Ērta reģiona starptautiskā un vietējā sasniedzamība;
- Konkurētspējīga tautsaimniecība, daudzveidīga un aktīva uzņēmējdarbība;
- Augstas kvalitātes dzīves vide;
- Rīgas reģiona lomas un ietekmes pieaugums nacionālā un starptautiskā līmenī.³¹

Rīgai saistoša ir **Rīgas ilgtermiņa attīstības stratēģija līdz 2025. gadam** (šobrīd norit darbs pie stratēģijas aktualizācijas), kurā kopā izvirzīti 13 mērķi, no kuriem izcelti prioritārie ir:

- Veidot izglītotu un prasmīgu sabiedrību;
- Veidot radošu un eiropisku pilsētu;
- Veicināt uz starptautisku sadarbību vērstu pilsētas ekonomikas attīstību;
- Nodrošināt dzīvi pilsētā ar kvalitatīvām apkaimēm;
- Augstas pievienotās vērtības konkurētspējīga ekonomika.

Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta Investīciju nodaļa strādā pie uzņēmējdarbības un inovācijas attīstības Rīgā un tās reģionā. Tā darbojas šādās jomās:

- **Jauno uzņēmējdarbības ideju attīstības jomā** – grantu programmas „Atpēriens” īstenošana (atbalsts tikai uzņēmējiem, kas deklarējušies Rīgā), informācijas izplatīšana par bezmaksas apmācībām un citām uzņēmējdarbības atbalsta iespējām, kas pieejamas Rīgā;

²⁸ <http://liaa.gov.lv/lv/sakas-pieteikšanas-jauno-uznemeju-tv-sacensibam-firmas-noslepums>, (25.11.2012.)

²⁹ <http://www.diena.lv/latvija/viedokli/vaidere-lielaks-atbalsts-mazajiem-un-videjiem-uznemumiem-13972998>, (25.10.2012.)

³⁰ Reģionu attīstība Latvijā 2011. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Valsts reģionālās attīstības aģentūra: 2012, 8. -10. lpp.

³¹ http://www.rpr.gov.lv/uploads/filedir/Uzraudziba/RPR_Uzraudziba_2011.pdf, (25.10.2012.)

- **Potenciāli konkurētspējīgāko, uz eksportu vērsto nozaru atbalsta jomā** – dialoga veidošana un uzturēšana ar potenciāli konkurētspējīgāko nozaru asociācijām, metālapstrādes un mašīnbūves, ķīmijas un farmācijas nozaru atbalsta pasākumi, kā arī atbalsts augstākās izglītības un elektronikas un elektrotehnikas ražošanas nozarēs. Regulāras nozaru asociāciju aptaujas viedokļa izzināšanai;
- **Ārvalstu uzņēmēju piesaistes jomā** – reprezentācija, sadarbība ar LIAA, *Financial Times* uzņēmēju datubāzes analīze potenciālo investoru identificēšanai, apstrādāti to pieprasījumi un gatavota informācija par pilsētas un valsts ekonomikas vidi;
- **Citās jomās** – tiek sniegta informācija par iespējām ietekmēt Rīgas pilsētas attīstības plānošanas dokumentu izmaiņas, organizētas prezentācijas un klātienes tikšanās ar mērķi attīstīt uzņēmēju sadarbību, kā arī īstenoti citi vietēja un starptautiska mēroga projekti.³²

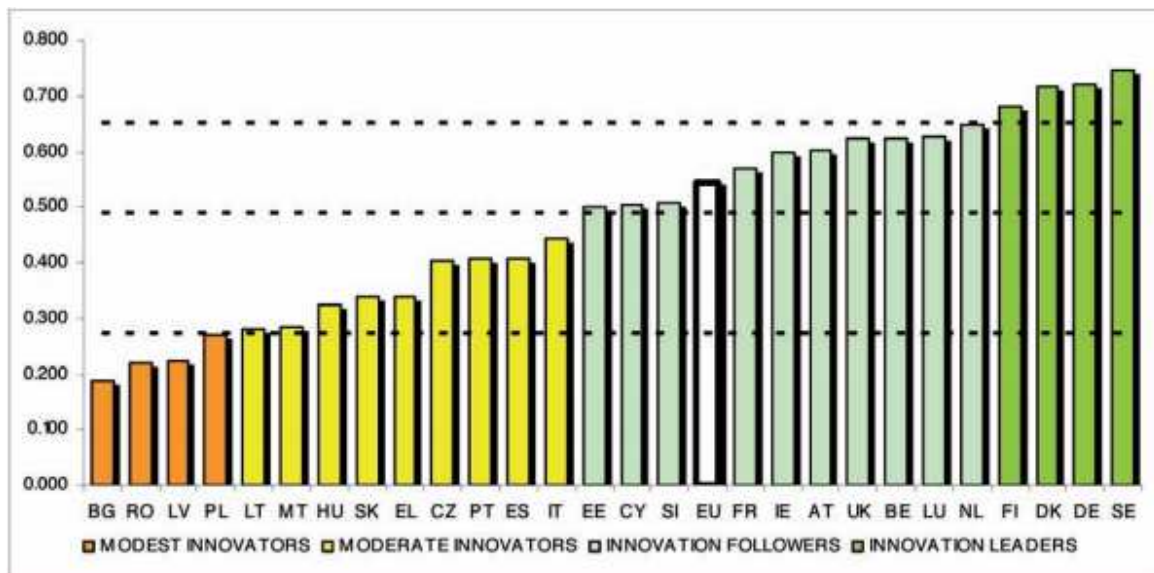
---

³²Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta Investīciju nodaļas nepublicētais materiāls

3 Reģionālā inovācijas un augsti kvalificēta cilvēkkapitāla statistika

3.1 Reģionālā inovācijas statistika

Uzskatāma ES valstu inovācijas rādītāju analīze parādīta 2013. gada Inovācijas progresa ziņojumā, kurā raksturotas Latvijas stiprās un vājās puses inovācijās un inovācijas rādītāju izaugsme (skat. 1. pielikumā). Kopumā Latvijai starp visām ES valstīm ir trešie zemākie rādītāji, ierindojoties valstu grupā, kas apzīmēta kā *pieticīgi inovatori* (skat. 1.2. att.):

1.2. att. ES valstu sasniegumi inovācijā³³

Information Technology and Innovation Foundation apsekojums par 40 pasaules valstīm norāda, ka Latvija inovāciju radīšanā, ieviešanā un attīstībā ieņem 31. vietu pasaulē.³⁴ Savukārt Pēc Pasaules Bankas Zināšanu inovācijas indeksa Latvija 2012. gadā ierindojās 37. vietā no 146 valstīm, nemainot savu pozīciju, salīdzinājumā ar 2000. gadu.³⁵

Pēc EUROSTAT datiem 2010. gadā Latvija ierindojās vienā no pēdējām vietām ekonomikas attīstības ziņā starp 27 ES dalībvalstīm. Latvijas industriju dominē nozares ar zemu pievienoto vērtību – dabas resursu pārstrāde, un daudz tiek izmantots mazkvalificēts cilvēkkapitāls. Augsto tehnoloģiju daļa nozarēs bija 3-4%, un to eksports nepārsniedza 6%, kamēr lielākajā daļā no attīstītajām valstīm tas bija 30%.³⁶

Inovatīvo (pēc Latvijas Centrālā statistikas pārvaldes metodoloģijas) uzņēmumu skaits Latvijā kopš 2008. gada ir samazinājies. Inovatīvs uzņēmums ir tāds, kas pārskata periodā ievieš vismaz vienu inovāciju: tehnoloģisko (produktu un procesu), tirgdarbības vai organizatorisko inovāciju. Periodā no 2006. – 2008. gadam to skaits rūpniecībā bija 707, bet periodā no 2008. – 2010. gadam vairs tikai 364 uzņēmumi rūpniecības nozarē, kas sastāda vien 19,2% no kopējā uzņēmumu skaita Latvijā. Inovatīvo uzņēmumu apgrozījums samazinājies attiecīgi no 68,9

³³European Commission. Innovation Union Scoreboard 2013. 5. lpp.

³⁴Sociālo zinātņu vēstnesis. Inovāciju ekonomiskās izaugsmes un lejupslīdes laikā nozaru griezumā: divu polu piemērs. Daugavpils Universitāte:2012, 49. lpp.

³⁵<http://siteresources.worldbank.org/INTUNIKAM/Resources/2012.pdf>, (25.10.2012.)

³⁶Shatreovich V., Zvanitajs J. Intellectual Economics. Innovation Implementations Problems in Latvia. Vol. 6: 2012, 730. – 731. lpp.

miljoniem latu līdz 62,3 miljoniem latu. Kopējo izdevumu apjoms inovācijām 2010. gadā, salīdzinājumā ar 2008. gadu, ir ievērojami samazinājies, proti, ka 2008. gada tie bija 210,3 milj. latu, bet 2010. gadā tie bija vien 47,0 milj. latu, kas tika taupīti uz mašīnu un iekārtu iegādi. Inovātivos uzņēmumos nodarbināto skaits Latvijā samazinājies no 54,1% 2008. gadā līdz 47,3% 2010. gadā.³⁷ Savukārt nodarbināto skaits augsto tehnoloģiju uzņēmumos Latvijā 2010. gadā bija 4,4%, kamēr citās ES valstīs tas bija aptuveni 11%.³⁸

Rīgas plānošanas reģionā ir augstākais IKP no visiem Latvijas reģioniem, kas veidojies pārsvarā pateicoties pakalpojumu industrijai (pēdējos gados aptuveni 80%). Tā piemēram, 2010. gada IKP Rīgā uz vienu iedzīvotāju bija 10 201 latu un Pierīgas reģionā – 4719 latu, kamēr vidēji Latvijā tas bija 6096 latu. 67% no IKP sadalījuma togad bija tieši Rīgas plānošanas reģionam. 2011. gadā lielākais pievienotās vērtības īpatsvars valstī bija tirdzniecības nozarei, tai sekoja apstrādes rūpniecība un transporta un uzglabāšanas nozare.³⁹

Latvijā ir arī viszemākā uzņēmējdarbības pētniecības un izstrādes intensitāte ES (0,22% no IKP 2010. gadā) un ieņēmumi no licencēm un patentiem arī ir visai zemi.⁴⁰ Naudas līdzekļi, kas iegūti no Eiropas fondiem netiek pilnvērtīgi izmantoti, jo trūkst efektīvas organizēšanas un inovācijas procesa. To var lielā mērā saistīt arī ar finansējumu augstākajai izglītībai, jo Latvijā 2008. gadā tas sastādīja 0,3% no IKP, tajā pašā laikā Eiropas vidējais rādītājs ir 1,93%.⁴¹

Pētījumi liecina, ka kopumā Latvijā inovācijas nav pietiekami attīstītas, tomēr ir identificējami atsevišķi rādītāji, kuros Latvija ir viena no vadošajām pasaulē. Piemēram, pēc NetIndex datiem Latvija ir to pasaules valstu vidū, kurās ir ātrākais platjoslas internets. Jaunākie dati (laika posmā no 09.10.2012. līdz 07.11.2012.) norāda, ka pašlaik Latvija ierindojas 12. vieta pasaulē ar lejupielādes ātrumu vidēji 28,19 Mbps (Rīgā – 28,9 Mbps). Pēc platjoslas interneta kvalitātes indeksa Latvija ierindojas 2. vietā.⁴² Platjoslas pakalpojumu kvalitāte ir būtiska priekšrocība inovācijas attīstībai.

Salīdzinot situāciju Latvijas reģionos, var secināt, ka laika periodā no 2007. – 2011. gadam ES fondu ieguldījums Rīgas plānošanas reģionā bija vislielākais no Latvijas reģioniem (kopējais finansējums 291,4 milj. Ls) – īstenots 1301 projekts. Salīdzinot ar citiem Latvijas reģioniem, ES fondu ieguldījumi inovācijās un uzņēmējdarbībā minētajā laika periodā tieši Rīgas plānošanas reģionā bija vislielākie – 62,5 miljoni latu.⁴³

Latvija ir viena no „zaļākajām” valstīm (pēc 2012. gada vērtējuma ierindojas 2. vietā uzreiz pēc Šveices)⁴⁴, paverot iespējas nodarboties ar ekoloģisko uzņēmējdarbību gan lauksaimniecībā, gan tūrismā, gan skaistumkopšanā. Tas ir veids, kā piesaistīt ārvalstu investīcijas no ES fondiem un augsti kvalificētu cilvēkkapitālu.

3.2 Augsti kvalificēta cilvēkkapitāla statistika

Saskaņā ar Ministru kabineta rīkojumu „Par zinātnes un tehnoloģiju attīstības pamatnostādņem 2009.-2013. gadam” Latvijā ir noteikts zinātnes un tehnoloģiju attīstības politikas galvenais mērķis – veidot zinātni un tehnoloģijas kā pilsoniskās sabiedrības, ekonomikas un kultūras ilgtermiņa attīstības pamatu, nodrošinot zināšanu ekonomikas īstenošanu un izaugsmi. Tomēr inovācijas

³⁷ <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/inovācijas-galvenie-raditaji-30336.html>, (25.11.2012.)

³⁸ Shatreich V., Zvanitajs J. Intellectual Economics. Innovation Implementations Problems in Latvia. Vol. 6: 2012, 730. – 731. lpp.

³⁹ Reģionu attīstība Latvijā 2011. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Valsts reģionālās attīstības aģentūra: 2012, 28. – 29. lpp.

⁴⁰ http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2012_latvia_lv.pdf, (26.10.2012.)

⁴¹ Shatreich V., Zvanitajs J. Innovation Implementations Problems in Latvia. Vol. 6: 732. lpp.

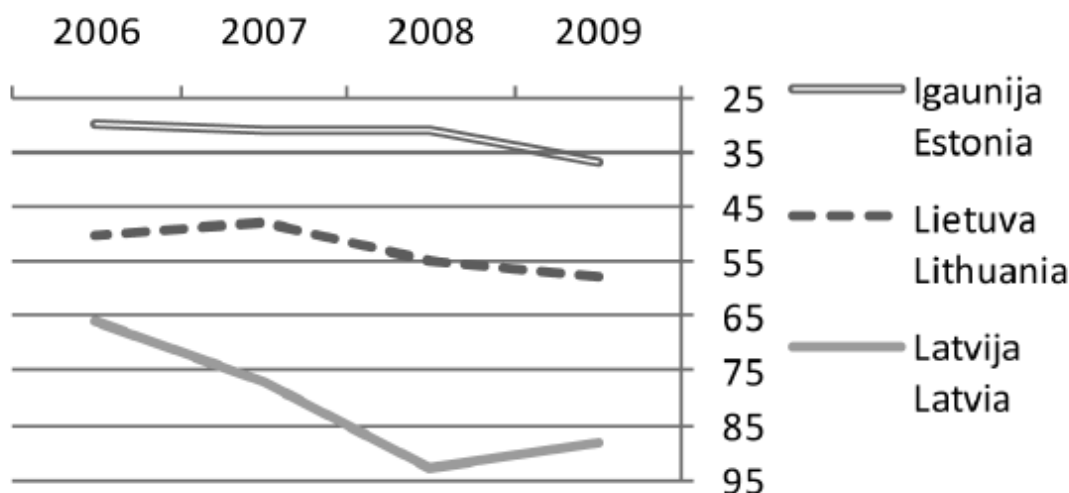
⁴² <http://www.netindex.com/download/2,39/Latvia>, (08.11.2012.)

⁴³ Reģionu attīstība Latvijā 2011. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Valsts reģionālās attīstības aģentūra: 2012, 112. lpp.

⁴⁴ <http://bnn-news.com/epi-latvia-greenest-country-world-47902>, (26.11.2012.)

attīstību kavē šādas problēmas zinātnes un tehnoloģiju attīstības nodrošināšanā – nepietiekamas investīcijas un mazs nodarbināto skaits zinātnē un pētniecībā, nepietiekami attīstīta zinātnes un pētniecības infrastruktūra, neliels patentu skaits un patentu neesamība augsto tehnoloģiju nozarēs, kā arī ierobežotas zināšanu komercializācijas iespējas un prasmes.⁴⁵

Baltijas valstu konkurētspējas dinamika sadaļā „Inovācijas” no 2006. līdz 2009. gadam parāda, ka Latvija no visām Baltijas valstīm inovācijas konkurētspējas reitingā atrodas salīdzinoši zemā vietā (skat. 1.3. att.).

1.3. att. Baltijas valstu konkurētspējas vietas dinamikas salīdzinājums sadaļā „Inovācijas”⁴⁶

Kā viens no iemesliem salīdzinoši zēmam inovācijas konkurētspējas līmenim tiek minētas atšķirības doktorantu skaita ziņā dabaszinātnēs, matemātikā, datortehnikas zinībās, inženierzinātnēs, ražošanā un celtniecībā – Latvijā, Lietuvā un Igaunijā to skaits 2010. gadā attiecīgi bija 0,19%, 0,23% un 0,56% no valstu iedzīvotāju skaita vecumā no 20 līdz 29 gadiem.⁴⁷

Latvijā šobrīd ir nedaudz vairāk par 60 augstākās izglītības iestādēm un 800 studiju programmām. Tajā skaitā ar inovāciju saistītas ir pieejamas gan pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programmas gan bakalaura un maģistra līmeņa programmas.⁴⁸ Tomēr nepietiekamais finansējums izglītībai un zinātnē rada draudus turpmākai studiju programmu konkurētspējas celšanai, tādējādi veicinot cilvēkkapitāla aizplūšanu no valsts.

Paralēli cilvēkkapitāla aizbraukšanai, novērojama pozitīva tendence ārvalstu studentu piesaistē (skat. 2.1. tab.), jo neskatoties uz zēmo finansējumu, augstākās izglītības kvalitāte atsevišķos virzienos ir salīdzinoši augstā līmenī.

⁴⁵ Sociālo zinātņu vēstnesis. Inovāciju ekonomiskās izaugsmes un lejupslīdes laikā nozaru griezumā: divu polu piemērs. Daugavpils Universitāte: 2012, 49. – 50. lpp.

⁴⁶ LATVIJAS UNIVERSITĀTES RAKSTI. 754. sēj. EKONOMIKA UN VADĪBAS ZINĀTNE: 2010, 102. lpp.

⁴⁷ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsc00028&plugin=0>, (28.11.2012.)

⁴⁸ http://www.aiknc.lv/lv/prog_aip_virziens.php, (25.10.2012.)

Studentu kopskaits un ārvalstu studentu skaits Latvijā ⁴⁹

Rādītājs	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
Studentu kopskaits	127760	125360	112567	103856	97041
Tajā skaitā ārvalstu studenti	1475	1591	1760	1979	2716

Demogrāfiskās situācijas dēļ studentu skaits Latvijā procentuāli sarūk vēl straujāk nekā iedzīvotāju skaits, apdraudot vietējā augsti kvalificētā cilvēkkapitāla struktūru. Lai gan studentu kopskaits sarūk, ārvalstu studentu skaitam ir tendence pieaugt. Ārvalstu studentu piesaiste Latvijā veicina investīciju piesaisti valstij, kā arī padara studiju vidi internacionālu.

Statistikas dati liecina, ka no 2010. gada līdz 2011. gadam ir palielinājies gan zinātnisko iestāžu, gan zinātniskā personāla skaits Latvijā (2010. gadā 319 iestādes, bet 2011. gadā jau 468 iestādes). Kopējais finansējums zinātniski pētnieciskajam darbam kopš 2009. gada palielinājies gandrīz par pusi, proti no 59,9 milj. Ls līdz 99,4 milj. Ls 2011. gadā. Lai gan uzņēmējdarbības sektorā tas ir samazinājies, kopējā tendence ir pozitīva.⁵⁰ Tomēr jāņem vērā, ka salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, finansējums Latvijā ir nepietiekams konkurētspējas celšanai. Inovācijas var radīt, ja tiek attīstīta izglītība, zinātne un pētniecība, attiecīgi ieguldot finansējumu.

⁴⁹ <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati/Izgl%C4%ABt%C4%ABba%20un%20zin%C4%81tne/Izgl%C4%ABt%C4%ABba%20un%20zin%C4%81tne.asp>, (20.10.2012.)

⁵⁰ <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/inovācijas-galvenie-raditaji-30336.html>, (20.10.2012.)

4 Galvenās stiprās puses / izaicinājumi augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei un noturēšanai partnera reģionā

Faktori, kas lielā mērā stimulē Latvijas uzņēmumu ekonomisko aktivitāti un konkurētspēju, ir uzņēmējdarbības vide, cilvēkresursu kvalitāte, elastīgs darba tirgus, kvalitatīva transporta un komunikāciju infrastruktūra, kā arī finansējuma pieejamība. Tādējādi strukturālās politikas pasākumi, kas veicina konkurētspēju, ir nepieciešami, lai ne tikai attīstītu tehnoloģijas un palielinātu inovāciju kapacitāti, bet arī, lai uzlabotu finanšu un darba tirgu, un uzņēmējdarbības vidi. Latvijas uzņēmējdarbības vides uzlabošanas mērķis ir attīstīt pievilcīgu un konkurētspējīgu uzņēmējdarbības vidi, lai palielinātu darbavietu skaitu, produktivitāti un attīstītu augsti pievienotās vērtības eksportu⁵¹.

Inovāciju politika: Komercedarbības konkurētspējas un inovācijas veicināšanas programma 2007. – 2013.gadam

Programmas galvenie mērķi ir:

- nodrošināt labvēlīgus nosacījumus komercedarbības attīstībai visā Latvijas teritorijā, lai paaugstinātu komersantu, īpaši MVK, konkurētspēju, jaunu komersantu izveidi un attīstību, un mazinātu negatīvās sociāli ekonomiskās attīstības atšķirības valsts teritorijās;
- veicināt Nacionālās inovācijas sistēmas kapacitātes un efektivitātes palielināšanos, izveidojot inovatīvajai darbībai labvēlīgu regulējošo, finanšu un informatīvo vidi;
- panākt būtisku konkurētspējas un produktivitātes pieaugumu rūpniecībā, sekmējot augstas pievienotās vērtības produktu ražošanas apjomu pieaugumu un augstas tehnoloģijas produktu īpatsvara palielināšanos ražošanas un eksporta struktūrā, paplašinot inovatīvu tehnoloģiju un progresīvu vadības metožu pielietošanu visās rūpniecības nozarēs.

Šos mērķus paredzēts sasniegt, īstenojot sekojošus rīcības virzienus:

- radīt labvēlīgu komercedarbības vidi, samazināt administratīvos šķēršļus un barjeras;
- nodrošināt finanšu atbalsta pakalpojumu/ instrumentu pieejamību gan esošajiem komersantiem, gan arī komercedarbības uzsācējiem;
- sekmēt jaunu komercedarbības iniciatīvu rašanos un attīstību un nodrošināt esošo komersantu konkurētspējas pieaugumu Latvijas, Eiropas Savienības un ārējos tirgos;
- veicināt komercedarbības attīstību vājāk attīstītajās valsts teritorijās;
- sekmēt augstākās izglītības, zinātnes institūciju un komersantu lietišķo pētījumu kopīgu veikšanu;
- sekmēt zināšanu pārnesi un komercializāciju;
- sekmēt inovatīvu risinājumu ieviešanu komercedarbībā;
- nodrošināt pieprasījumu pēc augsti kvalificētiem speciālistiem un pilnveidot zināšanu materiāli tehnisko bāzi.

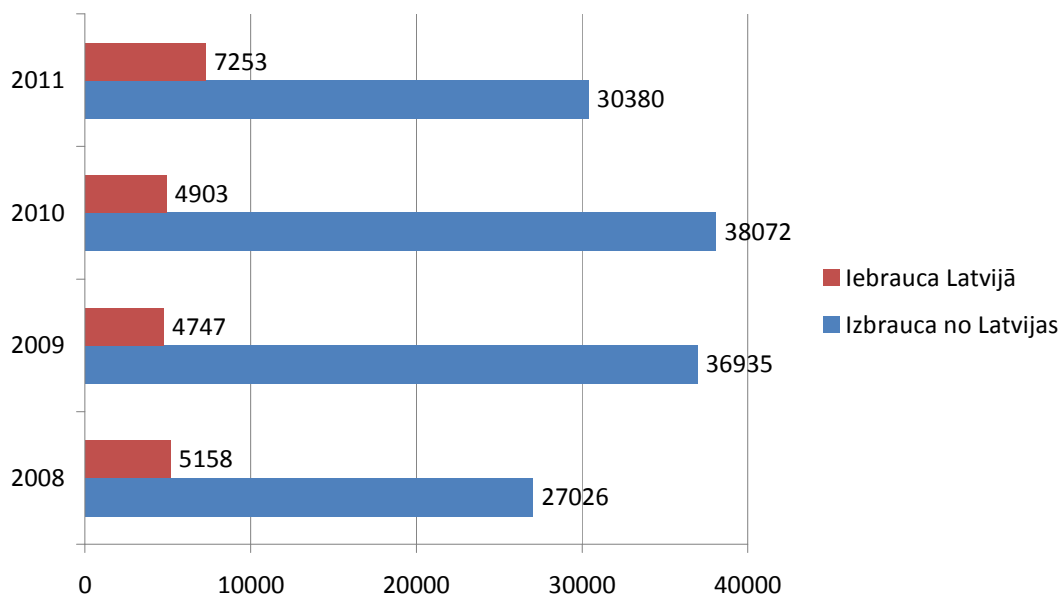
4.1 Stiprās puses un izaicinājumi

Jaunākās Latvijas valdības rūpes saistās ar demogrāfijas situācijas uzlabošanu valstī, jo vērojams straujš sabiedrības novecošanās process. Joprojām ir mirstības pārsvars pār dzimstību un negatīvs migrācijas saldo, kas nozīmē, ka no valsts izbrauc vairāk cilvēku, nekā tajā iebrauc. Tas viss samazina perspektīvos cilvēkkapitāla resursus nākotnes izaugsmei. Tuvākajos gados ievērojami samazināsies izglītojamo skaits visos mācību līmeņos. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem (CSP) 2012. gada sākumā Latvijā bija 2041763 iedzīvotāji, no tiem 63,6% jeb 1297490 bija iedzīvotāji darbības vecumā. Darbības vecumu pārsniedza 22,1% no iedzīvotāju kopskaita, bet līdz darbības vecumam gada sākumā Latvijā bija 14,3% no iedzīvotāju kopskaita. Ir pieaudzis arī demogrāfiskās slodzes līmenis, kas norāda, ka šā gada sākumā uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem bija 574 darbības vecumu nesasnējušas un pārsniegušas personas.⁵²

⁵¹ Decree No. 178 of the Cabinet of Ministers, on April 18, 2012. Activities to Improve the Business Environment for 2012.

⁵² <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzoc/Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati/Iedz%C4%ABvot%C4%81ji/Iedz%C4%ABvot%C4%81ji.asp>, (25.10.2012.)

Latvijas ilgtermiņa migrācijas statistika (skat. 3.1. att.) norāda uz lielo emigrantu skaitu, kas īpaši augsts bija 2009. un 2010. gadā.

3.1. att. Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija Latvijā⁵³

Viens no galvenajiem emigrēšanas iemesliem varētu būt salīdzinoši zemie ienākumi un attiecīgi salīdzinoši augstie nodokļi. Pēc CSP datiem strādājošo mēneša vidējā darba samaksa, bruto 2011. gadā bija 464 latu⁵⁴, kas nereti ir summa, ko Latvijas viesstrādnieki, piemēram, Lielbritānijā, nopelna nedēļas laikā, tāpēc cilvēkiem nav motivācijas meklēt darbu šeit vai atgriezties atpakaļ. Laika periodā no 2008. līdz 2011. gadam, katru gadu izbraukušo skaits līdz 2010. gadam pieauga, tajā sasniedzot nepilnus 40 tūkstošus. 2011. gadā izbraukušo skaits samazinājās, tomēr tas joprojām bija ievērojams – nedaudz vairāk par 30 tūkstošiem iedzīvotāju, kas emigrē.⁵⁵

Izaicinājums augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei un noturēšanai ir bezdarba līmenis, kas īpaši strauji auga ekonomiskās lejupslīdes periodā. No visām vecuma grupām, tieši jaunieši ir visvairāk pakļauti bezdarba riskam. 2011. gadā augstākais jauniešu bezdarba līmenis ES bija – Spānijā (46,4%), Grieķijā (44,4%) un Slovākijā (33,2%). No Baltijas valstīm augstākais jauniešu bezdarba līmenis bija Lietuvā (32,9%). Latvijā tas bija 29,1% un Igaunijā 22,3%.⁵⁶ Pēc Nodarbinātības valsts aģentūras datiem, kopumā bezdarba līmenim ir tendence samazināties – š.g. augustā reģistrētais bezdarba līmenis ir 11,3%. Rīgā reģistrētais viszemākais bezdarba līmenis, salīdzinot ar valsti kopumā – 7,2%. Pozitīvi, ka Rīgā, salīdzinājumā ar citiem Latvijas reģioniem, 2012. gadā ir vislielākais darbaspējas vecuma iedzīvotāju līmenis. Tomēr Rīgā ir neliels iedzīvotāju

⁵³<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/lkgad%C4%93jie%20statistikas%20dati/Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20E%20Migr%C4%81cija/Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20E%20Migr%C4%81cija.asp>, (25.10.2012.)

⁵⁴<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/%C4%AAstermi%C5%86a%20statistikas%20dati/Darba%20samaksa/Darba%20samaksa.asp>, (25.10.2012.)

⁵⁵<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/lkgad%C4%93jie%20statistikas%20dati/Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20E%20Migr%C4%81cija/Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20E%20Migr%C4%81cija.asp>, (25.10.2012.)

⁵⁶ http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/darba_tirgus/EMZino_260612_full.pdf, (26.11.2012.)

Īpatsvars līdz darbības vecumam, kas nākotnē var radīt vēl lielāku demogrāfiskās slodzes līmeni.⁵⁷

Vide Latvijā kopumā un Rīgā nav pietiekami attīstīta ārvalstu iedzīvotāju piesaiste, jo pastāv valodas barjera. Par situāciju saistībā ar svešvalodu lietojumu veiktais laikraksta "Diena" pētījums parāda, ka ārzemniekam Rīgā, nezinot latviešu valodu, orientēties ir diezgan grūti, jo trūkst informācijas angļu valodā. Rīgas centrā ir pieejama informācija angļu valodā, bet Rīgas perifērijā, informācija svešvalodās ir ļoti maz, līdz ar to ārzemniekiem ir diezgan grūti orientēties ārpus pilsētas centra. Kā īpaši problemātiska tiek uzsvērtā sabiedriskā transporta sistēma Rīgā – ārzemniekiem sarežģīti izprotama, informācija tikai latviešu valodā. Ar šo problēmu saskaras ne tikai ārvalstu studenti, bet arī tūristi un potenciālie ārvalstu investori. Ārvalstu studenti uzsver to, ka bez latviešu valodas zināšanām ir gandrīz neiespējami atrast darbu valstī, līdz ar to Latvijā netiek īstenota ES izpratne par mobilitāti un atvērtību. Zemā līmenī tiek nodrošināti dažādi pakalpojumi angļu valodā, piemēram, apmeklējot ārstu. Ārzemnieki saskaras ar komunikācijas problēmām, jo daudzi vecāka gada gājuma cilvēki, tajā skaitā ierēdņi, ārsti, pārdevēji u.c. Latvijā nepazīna angļu valodu.⁵⁸

Vēl kāds izaicinājums ir augstākās izglītības iestādes un studenti, kas nereti dod priekšroku ārvalstu augstskolām. Arī šobrīd notiek asas diskusijas par Latvijas akreditēto augstskolu studiju programmu turpmāko akreditācijas procesu, jo Izglītības un zinātnes ministrija ar visiem iespējamiem līdzekļiem cenšas mehāniski samazināt studiju programmu skaitu. Šī iemesla dēļ zūd uzticība izglītības kvalitātei Latvijā, un daudzi jaunieši dodas uz ārvalstīm, lai augstāko izglītību iegūtu tur. Kaut arī Latvijā ir pieejamas studiju programmas, kas saistītas ar inovatīvo uzņēmējdarbību, to īpatsvars ir visai zems un programmu saturs neviennozīmīgs.

Rīgas pilsētā dzīvo gandrīz trešā daļa valsts iedzīvotāju (32%), 2009.gada sākumā Rīgā bija aptuveni 713 tūkstoši iedzīvotāju. Pēdējo desmit gadu laikā Rīgā iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 63 tūkstošiem jeb 8,1%. Pie tam iedzīvotāju skaits samazinājās straujāk kā valstī vidēji. Tomēr pēdējo gadu laikā vērojama stabilizēšanās. Visā Latvijā šajā laikposmā iedzīvotāju skaits samazinājies par 5,7%, tātad Rīgā samazinājums ir 45,7% no visas Latvijas iedzīvotāju zuduma. Savukārt Rīgas rajona iedzīvotāju skaits kopš 1999. gada ir pat palielinājies par 29 tūkstošiem. Rīgā līdzīgi daudzām lielpilsētām turpinās šī tendence, kad iedzīvotāju koncentrāciju pilsētas centrā nomaina paplašināšanās jeb aglomerācijas veidošanās un iedzīvotāju blīvuma pieaugums tuvējās, no pilsētas ērti sasniedzamās piepilsētas teritorijās, Rīgu saglabājot kā darba, lietišķo darījumu, mācību, atpūtas un brīvā laika pavadīšanas vietu.⁵⁹

Nākotnes prognozes (pēc Latvijas Zinātņu Akadēmijas Ekonomikas institūta datiem) par demogrāfiju Pierīgā un Rīgā līdz 2030. gadam nav diez ko optimistiskas, kaut gan salīdzinājumā ar kopējo Latvijas situāciju, šajos reģionos saglabāsies visstabilākais iedzīvotāju skaits. Līdz 2030. gadam iedzīvotāju skaits ievērojami samazināsies, gan Rīgā, gan vēl vairāk valstī kopumā.⁶⁰

4.2 Strukturētās intervijas

(Working4Talent pētījums par augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaisti un inovācijas sistēmu Rīgā)

Ekspertu viedokļa iegūšanai par augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaisti un inovācijas sistēmu Rīgā, tika veiktas 12 strukturētas intervijas ar četriem izglītības un pētniecības sektora pārstāvjiem, četriem biznesa un četriem politikas veidotāju pārstāvjiem. Ekspertu viedokļi pētījumā tiek izmantoti anonīmi, atšifrējot pārstāvēto nozari.

Biznesa inovācijas un uzņēmējdarbības vide Rīgā

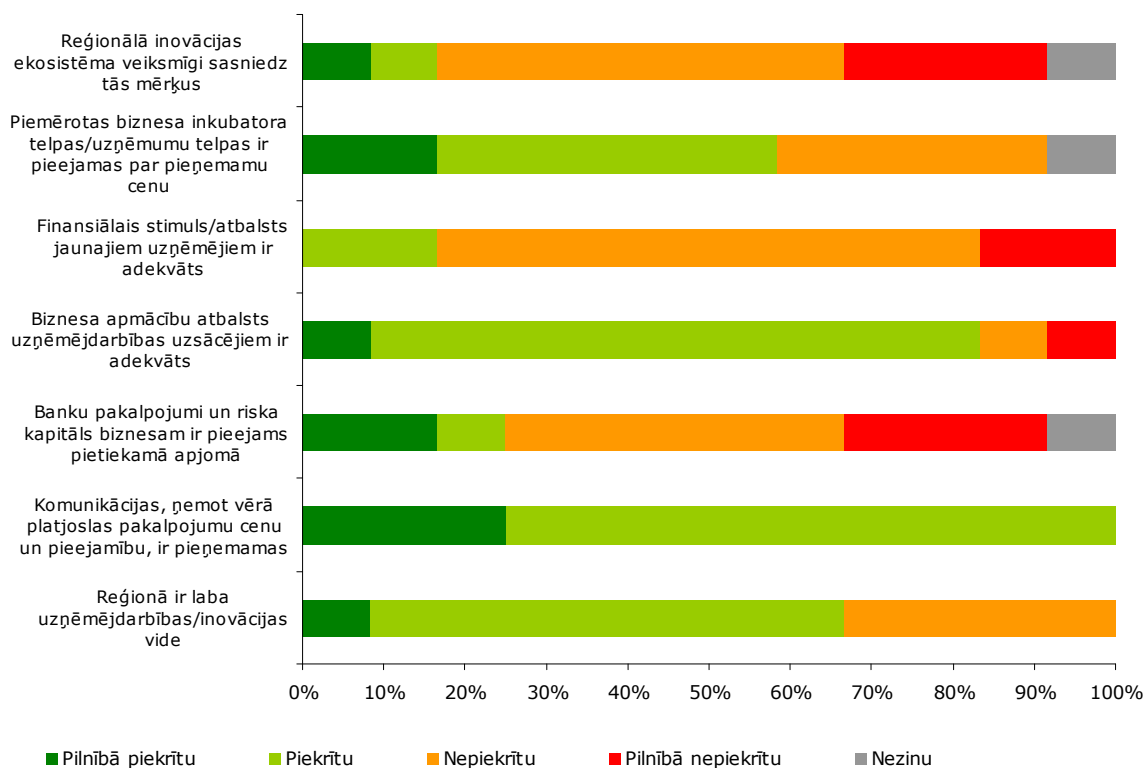
⁵⁷ <http://www.sus.lv/lv/32-nodarbinatiba-un-bezdarbs>, (25.11.2012.)

⁵⁸ Diena // Es neunderstand*. 6.-7. lpp Nr. 214. (31.10.2012.)

⁵⁹ http://www.rdpad.lv/uploads/rpap/programma_2.dala_esosa%20situacija.pdf, (28.11.2012.)

⁶⁰ Latvijas Zinātņu Akadēmijas Ekonomikas institūts. Demogrāfiskās prognozes Rīgā un Pierīgā. Rīga: 2012, 9. Lpp.

Rīgas biznesa inovācijas un uzņēmējdarbības vides raksturošanai eksperti novērtēja reģionālo inovācijas ekosistēmu, biznesa telpu un platjoslas pakalpojumu pieejamību, finansiālo un apmācību atbalstu jaunajiem uzņēmējiem, banku pakalpojumu un riska kapitāla pieejamību, kā arī uzņēmējdarbības un inovācijas vidi kopumā (skat. 3.1. att.).

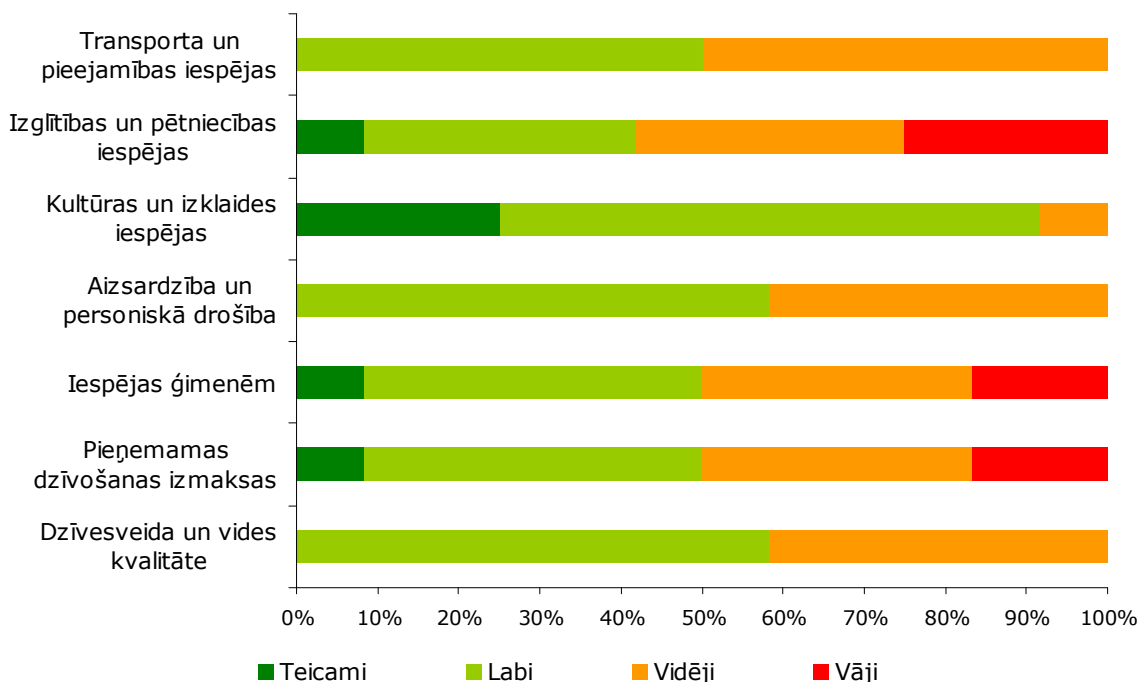

3.1. att. Rīgas biznesa inovācijas un uzņēmējdarbības vides novērtējums

Vairāk nekā puse no ekspertiem (67%) piekrit un pilnībā piekrit, ka Rīgā ir laba uzņēmējdarbības/inovācijas vide. Savukārt, apgalvojumam, ka inovācijas ekosistēma veiksmīgi sasniedz tās mērķus piekrit un pilnībā piekrit tikai 17%, 50% tam nepiekrit un 25% - pilnībā nepiekrit, tādējādi norādot uz būtisku atšķirību starp uzņēmējdarbības vidi un inovācijas vidi, kā arī inovācijas vides priekšnosacījumiem un sasniegto rezultātu. Apgalvojumam, ka telpas uzņēmējdarbībai ir pieejamas par pieņemamu cenu, piekrit un pilnībā piekrit nedaudz vairāk par pusi (58%) no visiem ekspertiem. Savukārt, tam, ka komunikācijas, ņemot vērā platjoslas pakalpojumu cenu un pieejamību, ir pieņemamas, piekrit (75%) un pilnībā piekrit (25%), atzīstot to par reģiona spēcīgāko pusi no dotajiem faktoriem. 83% ekspertu piekrit un pilnībā piekrit tam, ka biznesa apmācību atbalsts uzņēmējdarbības uzsācējiem ir pietiekams (8% nepiekrit un 8% pilnībā nepiekrit). Savukārt, gluži pretējs viedoklis ekspertiem ir par finansiālo atbalstu jaunajiem uzņēmējiem – to par nepietiekamu uzskata 83% ekspertu un par pietiekamu vien attiecīgi 17%. Nevienuzīmīgs ir ekspertu vērtējums par banku pakalpojumu un riska kapitāla pieejamību biznesam, jo uzskata to pieejamību par atšķirīgu. Eksperti norāda, ka banku pakalpojumi ir pieejamāki nekā riska kapitāls.

Rīgas pievilcība augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei darbam un dzīvošanai

Augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei darbam un dzīvošanai Rīgā, eksperti novērtēja transporta un pieejamības, izglītības un pētniecības, kultūras un izklaides iespējas. Tika raksturota aizsardzība un personiskā drošība, iespējas ģimenēm, dzīvošanas izmaksas, kā arī dzīvesveida un vides kvalitāte (skat. 3.2. att.).

3.2. att. Rīgas pievilcības novērtējums augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei darbam un dzīvošanai

Par izteiktu Rīgas stipro pusi augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistīšanai darbam un dzīvošanai no dotajiem rādītājiem var uzskatīt tikai kultūras un izklaides iespējas – teicami tās vērtē 25% ekspertu, labi – 67% un 8% – kā vidējas. Pie spēcīgām pusēm vēl var pieskaitīt transporta un pieejamības iespējas (puse ekspertu tās vērtē kā labas un otra puse kā vidējas), aizsardzību un personisko drošību, kā arī dzīvesveida un vides kvalitāti, ko vērtē līdzīgi (58% to vērtē labi, bet 42% – vidēji). Iespējas ģimenēm un dzīvošanas izmaksas netiek vērtētas viennozīmīgi, savukārt izglītības un pētniecības iespējas drīzāk var uzskatīt par vājo pusi – tikai 42% tās vērtē labi un teicami, savukārt 58% – vidēji un vāji.

Atbildot uz jautājumu par Rīgas pievilcīgumu, eksperti uzsvēra vairākas problēmas, kas kavē augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaisti Rīgā un Latvijā kopumā, kaut gan Rīga uz kopējā Latvijas fona tika vērtēta diezgan pozitīvi. Kā vājās puses tiek atzīmētas nepietiekamas sociālās garantijas, salīdzinoši augstas produktu cenas un zemā veselības aprūpes kvalitāte.

“Izglītības un pētniecības iespējas ir labas, bet masu medijos/sabiedrībā par to nav informācijas. Ārzemniekiem nav saprotama vietējā transporta cena un nav saprotams, kā, ar kuru transportu var nokļūt no vienas vietas uz citu. Sociālās garantijas ir vājas.”

/Uzņēmējdarbība/

Rīga tiek izcelta kā valsts kultūras, izglītības un zinātnes centrs, kur ir salīdzinoši lielākās iespējas piesaistīt augsti kvalificētu cilvēkkapitālu. Eiropas kontekstā Rīga tiek aprakstīta kā kultūras pilsēta. Sakārtota infrastruktūra, augstāks atalgojums un lielākas iespējas atrast darbu ir tie faktori, kas tiek minēti par labu Rīgai, salīdzinot ar citiem valsts reģioniem. Tomēr, kā būtisks drauds Rīgai ir Pierīga.

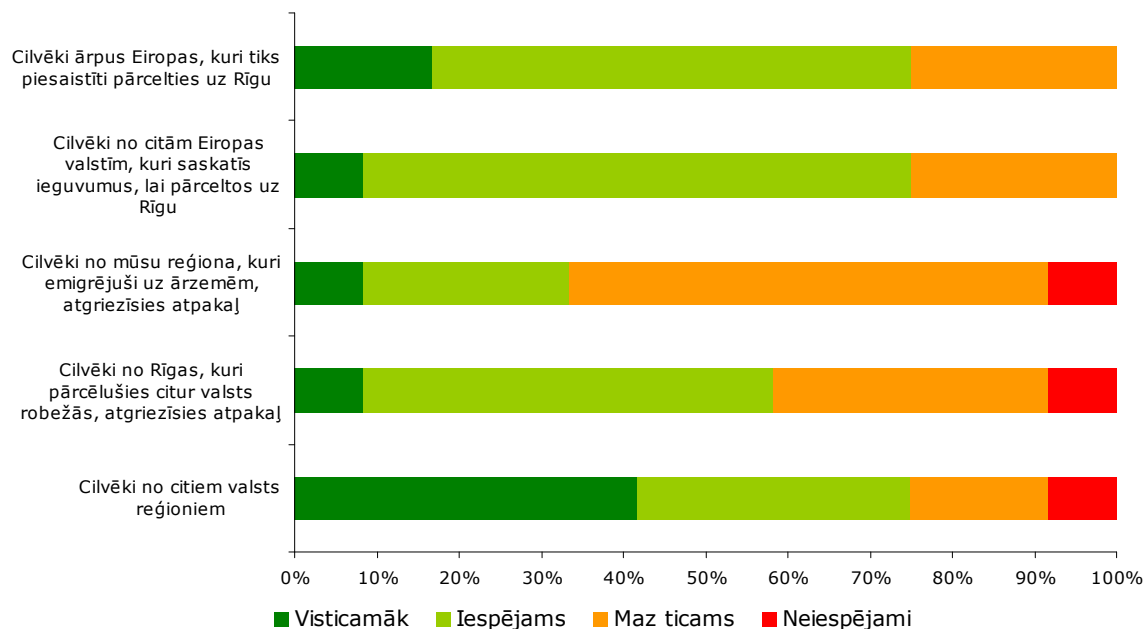
“Daļa iedzīvotāju pārvācās uz Pierīgu, kas spēj nodrošināt ar bērnodārziem u.c. infrastruktūru. Iespējas ģimenēm ir atkarīgas arī no katra ģimene grib – ir izteikti atšķirīgi segmenti. Rīgā ir augstāks atalgojums, salīdzinot ar citiem reģioniem Latvijā, kas padara to pievilcīgāku. Rīgā ir arī vieglāk atrast darbu, ja grib. “Pārāk maz ir pieejama informācija par iespējām ģimenēm un nesabalansēts izmaksu līmenis starp dzīvošanas un pārējām izmaksām. Piemēram, izglītībai būtu jābūt pieejamākai par zemāku cenu, lai sabiedrības izglītības līmenis varētu sasniegt labāku

pelnīšanas kapacitāti.”

/Politikas veidotājs/

Augsti kvalificēts cilvēkkapitāls, kas pārceltos uz Rīgu

Eksperti raksturoja, no kuriem reģioniem visdrīzāk tiktu piesaistīts augsti kvalificēts cilvēkkapitāls pārcelties uz Rīgu (skat. 3.3. att.).

3.3. att. Ekspertu viedoklis par reģioniem, no kuriem varētu tikt piesaistīts augsti kvalificēts cilvēkkapitāls uz Rīgu

Eksperti uzskata, ka visdrīzāk augsti kvalificēts cilvēkkapitāls uz Rīgu varētu tikt piesaistīts no citiem Latvijas reģioniem (*visticamāk* norāda 42%, *iespējams* – 33%), citām Eiropas valstīm un no valstīm ārpus Eiropas. Varbūtību, ka varētu atgriezties tie, kuri pārcēlušies no Rīgas citur valsts robežās, eksperti vērtē zemu – 33% norāda, ka tas ir maz ticams, bet 8% uzskata, ka tas ir neiespējami. Savukārt to, kuri emigrējuši uz ārzemēm, varbūtība atgriezties tiek vērtēta viszemāk – 58% uzskata, ka tas ir maz ticams un 8% norāda, ka tas ir neiespējami.

Eksperti norāda, ka pašlaik Latvijas reģionos jau tiek nodarbināti cilvēki no Baltkrievijas un Ukrainas. Potenciāli migrācija varētu būt arī no Krievijas, Lietuvas un Igaunijas. Izceļot Rīgas labo tēlu, ir iespēja piesaistīt cilvēkresursus arī no Eiropas Savienības attīstītākajām valstīm.

„Kopumā Rīga ir ļoti pievilcīga un tās tēls ir stipri labāks nekā tas ir Latvijai, tāpēc pie labvēlīgiem apstākļiem Rīgu izvēlētos personas ne tikai no kaimiņvalstīm, bet arī no Vācijas, Lielbritānijas.”

/Izglītība un pētniecība/

Intervijās parādās arī viedoklis, ka lielāka iespēja ir piesaistīt augsti kvalificētu cilvēkkapitālu tieši no valstīm, kas nav Eiropas Savienībā, jo ES valstu iedzīvotājiem nebūtu motivācijas apgūt latviešu valodu, kamēr iebraucējiem no trešajām pasaules valstīm strādāšana, kādā ES valstī sniegtu dažādas iespējas. Eksperti Rīgu izceļ kā centru augsti kvalificētam cilvēkkapitālam, kas diez vai vispār ir pārcēlies uz Latvijas reģioniem. Eksperti uzsver nepieciešamību noturēt esošo cilvēkkapitālu un panākt ekonomisko izaugsmi, kas veicinātu cilvēkkapitāla atgriešanos valstī.

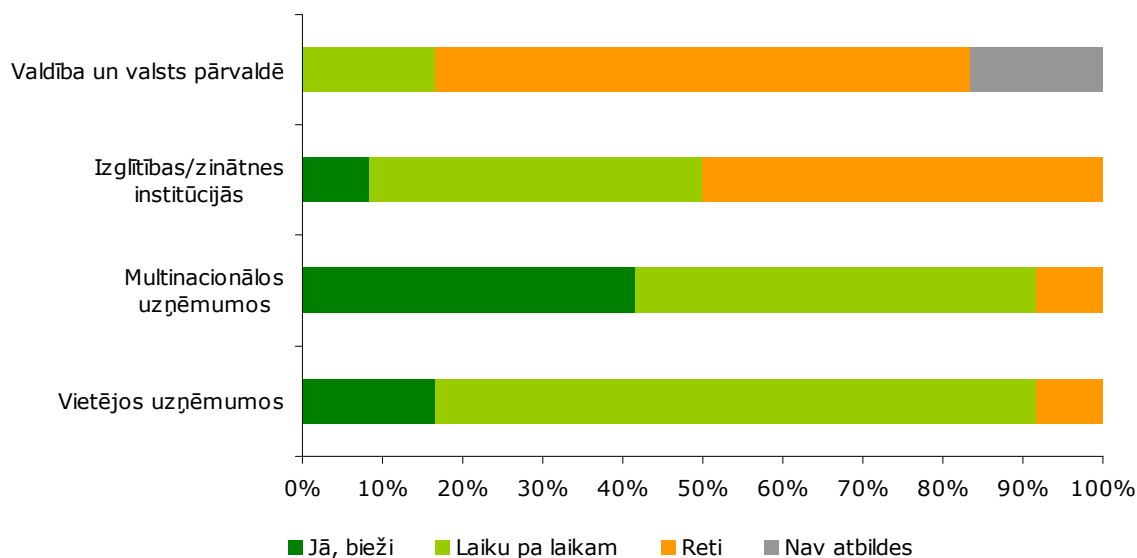
„Augsti kvalificēts darbaspēks pamatā rodas Rīgā un Rīgā arī paliek. Maz ticams, ka cilvēki vispār ir pārcēlušies no Rīgas uz citiem valsts reģioniem. Pārcelšanās arī atkarīga no īstenotās nodokļu

politikas.”

/Politikas veidotājs/

Jaunas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētām un talantīgām personām

Eksperti novērtēja jaunas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētiem un talantīgiem cilvēkiem valdībā un valsts pārvaldē, izglītības/zinātnes institūcijās, kā arī vietējos un multinacionālos uzņēmumos (skat. 3.4. att.).

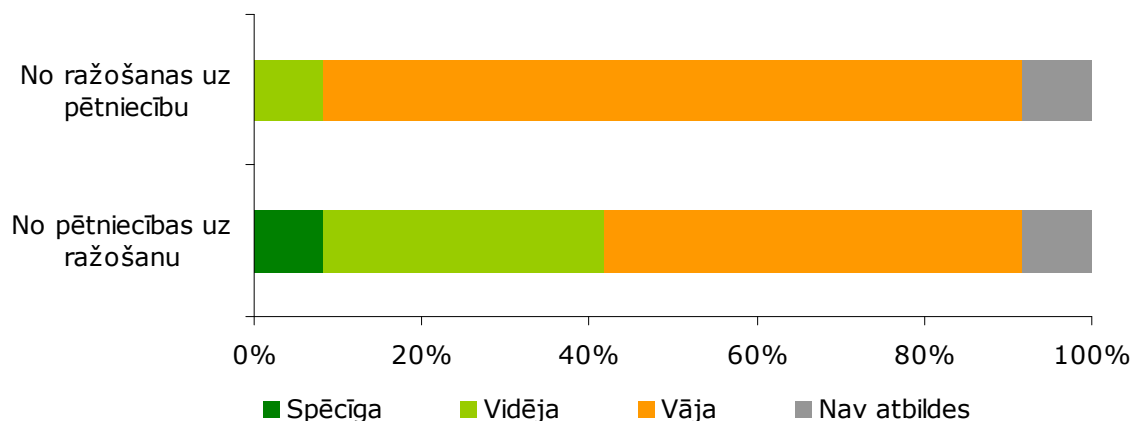

3.4. att. Ekspertu viedoklis par jaunām nodarbinātības iespējām augsti kvalificētām un talantīgām personām

92% ekspertu uzskata, ka jaunas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētām un talantīgām personām drīzāk parādās multi nacionālos uzņēmumos (*bieži* – 42%, *laiku pa laikam* – 50%) un vietējos uzņēmumos (*bieži* – 17%, *laiku pa laikam* – 75%), nekā izglītības/zinātnes institūcijās (*bieži* un *laiku pa laikam* – 50%, *reti* – 50%) un valdībā un valsts pārvaldē (*laiku pa laikam* – 17%, *reti* – 67%). Kopumā ekspertu vērtējums norāda uz to, ka jaunas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētām un talantīgām personām parādās salīdzinoši reti.

Personāla mobilitāte (kustība) starp pētniecības un ražošanas nozarēm Rīgā

Eksperti novērtēja mobilitāti no ražošanas uz pētniecību un otrādi (skat. 3.5. att.).

3.5. att. Novērtējums mobilitātei starp pētniecību un ražošanu RĪgā

Attiecībā uz personāla mobilitāti, eksperti uzskata, ka tā drīzāk notiek no pētniecības uz ražošanu, nevis otrādi. Mobilitāti no ražošanas uz pētniecību 83% ekspertu vērtē kā vāju, 8% – kā vidēju un nav kaut viena eksperta, kurš to vērtē kā spēcīgu. Savukārt, mobilitāti no pētniecības uz ražošanu 50% ekspertu vērtē kā vāju, 33% – kā vidēju, bet 8% – kā spēcīgu. Kopumā eksperti mobilitāti starp pētniecību un ražošanu vērtē kā diezgan vāju. Kā veiksmīgi tiek pieminēti vien atsevišķi piemēri (piemēram, eko kosmētikas ražotājs *Madara Cosmetics*).

Eksperti atzīst, ka būtiska problēma pētniecības attīstībai uzņēmējdarbībā ir finansējums – šobrīd to atsevišķās jomās iegulda ārvalstu investori un attiecīgi aizņem tirgu. Atalgojums ražošanā ir augstāks nekā pētniecībā, tāpēc nepietiekamais atalgojums pētniecībā tiek minēts kā attīstību kavējošs faktors.

„Dienzēl zaudējam pētniecībā, jo ir vienvirziena kustība. Maksātspējīgākie diktē tirgu jomās, kurās pētniecība ir jāatbalsta. Pētniecība darbojas uz pašiniciatīvas bāzes. Krējumu nosmeļ investori, kas atklāj tirgu.”

/Politikas veidotājs/

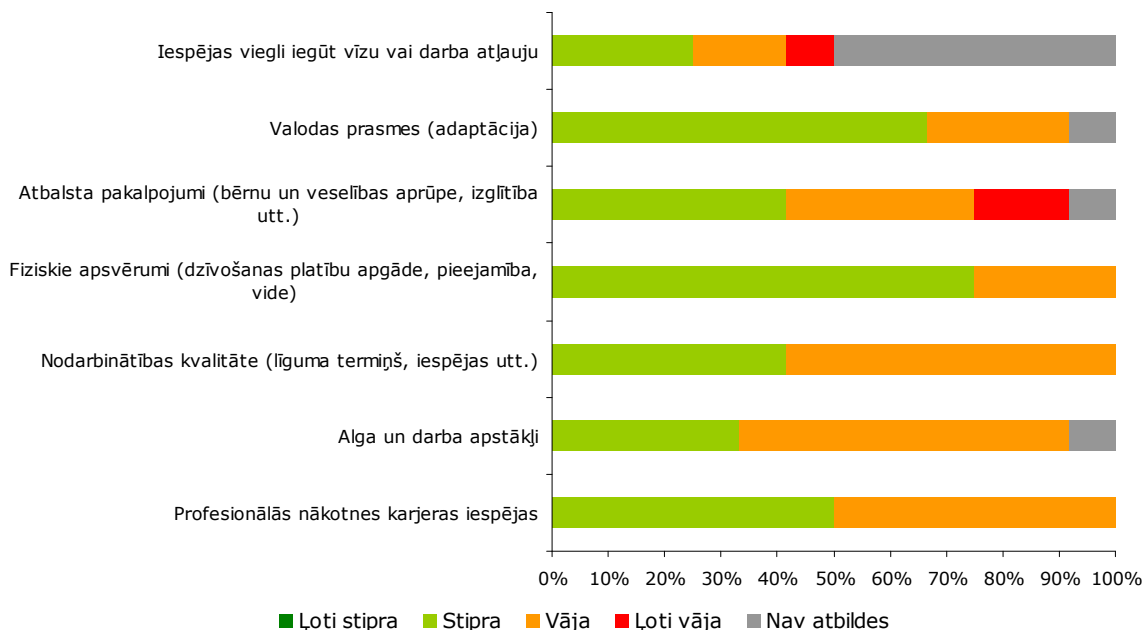
Eksperti norāda, ka nepieciešams veicināt saikni starp pētniecību un augstāko izglītību, mudinot jau mācību procesā iekļaut reālas darbības pētniecības un ražošanas sasaistei. Jāveido ciešāka sadarbība starp augstākās izglītības institūcijām un uzņēmējiem, jo šobrīd ir nepietiekams skaits ražotāju, kas ir gatavi nodarboties ar pētniecību. Ir jāveido vienota sistēma valstī, kas sadarbībai apvieno augstākās izglītības institūciju zinātnisko bāzi un uzņēmējus.

„No pētniecības institūcijām pārsvarā strādā uz grantiem. Savukārt, uzņēmumos ir vāja pētniecība. Lai nokļūtu pētniecības institūtos ir vajadzīgs doktora grāds, iestrādnes un nodibināti kontakti - sistēma nav atvērta.”

/Izglītība un pētniecība/

Stiprās un vājās puses augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei RĪgā

Augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei darbam un dzīvošanai RĪgā, eksperti novērtēja iespējas iegūt vīzu vai darba atļauju, valodas prasmes (kā iebraucēji spēs apgūt vietējo valodu), atbalsta pakalpojumus un fiziskos apsvērumus, nodarbinātības kvalitāti, algu un darba apstākļus, kā arī profesionālās nākotnes karjeras iespējas kā reģiona stiprās vai vājās puses (skat. 3.6. att.).

3.6. att. Rīgas stipro un vājo pušu novērtējums augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei

Ekspertu novērtējums parāda, ka nav neviena faktora, kas būtu uzskatāms par izteiktu reģiona stipro vai vājo pusi. Par nosacīti stiprām pusēm var uzskatīt fiziskos apsvērumus (*stipra* – 75%) un valodas prasmes (*stipra* – 67%), savukārt, par nosacīti vājām pusēm var uzskatīt algu un darba apstākļus (*vāja* – 58%), atbalsta pakalpojumus, nodarbinātības kvalitāti (*vāja* un *ļoti vāja* – 50%) un iespējas viegli iegūt vīzu vai darba atļauju (50% no tiem, kuri novērtēja šo faktoru, to vērtē kā *vāju* un *ļoti vāju*). Profesionālās karjeras iespējas tiek vērtētas visneviennozīmīgāk – 50% to uzskata par stipro pusi un 50% - par vājo.

Rīgas inovācijas politikas pietiekamība, panākumi un priekšlikumi

Respondenti norāda, ka ir izstrādāti dažādi teorētiski dokumenti un attīstības plāni, piemēram, NAP 2020, tomēr tie neparedz konkrētu rīcības plānu ar noteiktu finansējumu un termiņiem. Būtiski ir ekonomiskie labumi uzņēmējiem, piemēram, nodokļu un birokrātijas sloga samazināšana. Šai politikai jādarbojas ilgtermiņā. Informācijai par inovāciju politiku jābūt saprotamai un pieejamai gan pašmāju, gan ārvalstu investoriem un uzņēmējiem.

“Par reģiona inovācijas politiku (konkrētiem dokumentiem) nav informācijas. Inovācijas nepieciešams ieviest kā ekonomisku lēmumu nevis politisku nostādni. Vajadzētu ieviest nodokļu atlaides uzņēmumiem, kas investē pētniecībā un attīstībā. Uzņēmumiem, kas pelna ir jāļauj attīstīties – piemēram, Ventspils ir kā labs paraugs. Iespējas piesaistīt augsti kvalificētu darbaspēku izglītības/zinātnes institūcijās ir tieši saistītas ar ārējo finansējumu, piemēram, ES fondiem. Ja parādās ārējais finansējums, tad arī parādās šādas iespējas.”

/Izglītība un pētniecība/

Nepieciešams koncentrēties uz radošākām industrijām, kas precēm un pakalpojumiem rada pievienoto vērtību un vairo to konkurētspēju ārvalstīs.

„Jaunie talanti paši par sevi nenodrošina izaugsmi, reģionam ir jāzina, ko piesaiste dos. Pietrūkst fokusa uz nozarēm, nepieciešams fokusēties uz talantu piesaisti noteiktās jomās, piemēram, transports/loģistika, tūrisms un ražošana. Potenciāli konkurētspējīgākās ir uz ārējo patēriņu vērstās – ķīmija, farmācija, elektronika/elektrotehnika, IKT, mašīnbūve/metālapstrāde, augstākā izglītība, profesionālie zinātniskie pakalpojumi. Jāatzīmē, ka profesionālo zinātnisko pakalpojumu sniedzējiem vienīgajiem nav savas nozares pārstāvniecības asociācijas.”

/Politikas veidotājs/

Eksperti uzsver augstskolu, zinātnes centru un uzņēmēju ciešāku sadarbību, lai veicinātu pētniecības un inovāciju attīstību.

„Sasaiste starp studijām un inovācijas/uzņēmējdarbības jomu nav pietiekama. Būtu svarīgi, lai uzņēmumi formulētu sev būtiskos jautājumus un virzītos tirgū, jo augstskolām to ir grūtāk izdarīt. Savstarpējo sadarbību veicinātu, ja tieši uzņēmēji nāktu ar saviem sarežģījumiem, vēlmēm, savu redzējumu par tirgu un nepieciešamībām tajā.”

/Izglītība un pētniecība/

Kā ierosinājums izskan sociālo garantiju nodrošinājums augsti kvalificētam cilvēkkapitālam, kas darbotos kā stimuls un vairotu inovatīvās uzņēmējdarbības potenciālu visos valsts reģionos. Jārūpējas gan par kvalitatīvāku veselības aprūpi, gan bērnudārzu pieejamību, gan augstākās izglītības kvalitāti.

Vairāki eksperti norāda, ka publiski pavisam maz tiek runāts par inovācijas politiku – trūkst informācijas un tā ir fragmentāra. Mudina veidot kopēju valsts inovācijas politiku, nevis atsevišķi Rīgas reģionu, tomēr tieši Rīgas pilsētā saskata vislielāko potenciālu. Uzsvars uz atbalstu uzņēmējiem ne tikai valstiskā, bet arī pašvaldību līmenī, piedāvājot izdevīgus nosacījumus, piemēram, īpašumu nomai.

„Nepieciešams izstrādāt Rīgas inovācijas politiku, mācoties no mūsu kaimiņpilsētām – Tallina, Kopenhāgena un kaimiņvalstīm kopumā. Tālāk ir nepieciešams veikt praktiskus soļus politikas īstenošanai. Tehnoloģiskais bizness ir komplicēts, tā uzsākšanai nepieciešams vismaz gads. Jauniem uzņēmējiem, neatkarīgi no cilvēku vecuma ir jārada ticība/pārliecība, ka uzsākt biznesu ir iespējams. Pārliecības, ticības un neesošo atbalsta instrumentu dēļ cilvēki baidās un idejas atdod ārzemniekiem vai paši brauc uz ārzemēm. [..]Nauda, kas nāk no ES, Rīgā netiek dalīta. Latvijā kopumā – nedaudz. [..] Šobrīd veidotajā Nacionālās attīstības plānā Rīgai ir ļoti maza loma, kas ir nepareizi, jo Rīga būs galvenais spēlētājs ekonomiskajā attīstībā. Rīgas inovācijas politikai jābūt saskaņā ar Europe 2020 Inovācijas savienību, kurā ir skaidra politika līdz 2020. gadam.”

/Uzņēmējdarbība/

5 SVID analīze

Ņemot vērā inovācijas sistēmas un statistikas datu analīzi, kā arī veikto interviju rezultātus, ir sastādīta stipro un vājo pušu, iespēju un draudu (SVID) matrica augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei (skat. 4.1. tab.). SVID analīze ir veidota ņemot vērā aspektus gan nacionālā, gan starptautiskā kontekstā.

4.1. tabula

SVID matrica augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei

Stiprās puses	Vājās puses
<ul style="list-style-type: none"> Rīgas ģeopolitiskais novietojums Latvijas un starptautiskā kontekstā Rīgas kultūras un izklaides iespējas starptautiskā kontekstā Latvijā un Rīgā īstenotās atbalsta programmas Latvijas kontekstā Rīgas plānošanas reģiona infrastruktūra Latvijas kontekstā Cilvēkkapitāls Rīgā Latvijas kontekstā Izglītības iespējas Rīgā Latvijas kontekstā ES fondu ieguldījums Rīgas plānošanas reģionā Latvija – viena no zaļākajām valstīm 	<ul style="list-style-type: none"> Zems inovācijas konkurētspējas līmenis starptautiskā kontekstā Nepietiekams finansējums konkurētspējas celšanai – augstākai izglītībai, zinātnei, pētniecībai, biznesam un inovācijai Nepietiekami attīstīta Rīgas vide ārvalstu cilvēkkapitāla un investoru piesaistei starptautiskā kontekstā Birokrātija un administratīvais slogs Nepietiekama saikne starp augstāko izglītību, pētniecību un uzņēmējdarbību Zemas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētām un talantīgām personām
Iespējas	Draudi
<ul style="list-style-type: none"> Apgūt ES finansējumu nākamajos plānošanas periodos Piesaistīt augsti kvalificētu cilvēkkapitālu 	<ul style="list-style-type: none"> Demogrāfiskā situācija Latvijā un Rīgā Konkurējošie reģioni Rīgai

Stiprās puses

Rīgas ģeopolitiskais novietojums – atrodas Latvijas un Rīgas plānošanas reģiona centrā, Baltijas jūras piekrastē.

Rīgas kultūras un izklaides iespējas augstā līmenī starptautiskā kontekstā, tajā skaitā Rīgas tēls ārvalstīs un Latvijas tēls kā vienas no zaļākajām valstīm pasaulē.

Latvijā un Rīgā īstenotās uzņēmējdarbības atbalsta programmas (LIAA, Rīgas dome u.c.) Latvijas kontekstā ir vērtējamas kā stiprā puse.

Attīstīta infrastruktūra Rīgā, tajā skaitā transporta iespējas. Salīdzinoši augstu tiek vērtēti arī dzīvošanas fiziskie apsvērumi (dzīvošanas platību apgāde, pieejamība un vide). Platjoslas pakalpojumu pieejamība un kvalitāte (tajā skaitā ātrums) ir salīdzinoši augstā līmenī (arī starptautiskā mērogā).

Cilvēkkapitāls Rīgā Latvijas kontekstā – visaugstākā cilvēkresursu koncentrācija valstī, vislielākais darbības vecuma iedzīvotāju līmenis un salīdzinoši zems bezdarba līmenis ar tendenci samazināties. Rīgā ir visaugstākais IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā.

Labas izglītības iespējas Rīgā Latvijas kontekstā – koncentrēts lielākais skaits augstākās izglītības

iestāžu.

Rīgas plānošanas reģionā lielākais ES fondu ieguldījums, salīdzinot ar citiem Latvijas reģioniem (2007. – 2011.g.).

Latvija ir viena no „zaļākajām” valstīm, radot iespējas nodarboties ar ekoloģisko uzņēmējdarbību – izmantot to kā priekšrocību, veidojot produktus.

Vājās puses

Latvijai ir zems inovācijas konkurētspējas līmenis. Inovātīvo uzņēmumu un tajā nodarbināto skaits Latvijā samazinās. Sarūk arī nodarbināto skaits augsto tehnoloģiju uzņēmumos. Rīgai ir neskaidra inovācijas politika, trūkst konkrētu rīcības plānu ar noteiktu finansējumu un termiņiem. Zema uzņēmējdarbības pētniecības un izstrādes intensitāte Latvijā.

Latvijā ir nepietiekams finansējums konkurētspējas celšanai – augstākai izglītībai, zinātnei un pētniecībai. Nepietiekams finansiālais atbalsts biznesam un inovācijai, tajā skaitā nepietiekama pieeja riska kapitālam.

Nepietiekami nodrošināta vide Rīgā ārvalstu cilvēkkapitāla un investoru piesaistei – nepietiekamas sociālās garantijas, augstas produktu cenas, zema veselības aprūpes kvalitāte, izglītības un pētniecības iespējas augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistei starptautiskā kontekstā. Rīgā trūkst informācija angļu valodā – ārzemniekiem ir diezgan grūti orientēties Rīgas pilsētvidē, piemēram, izmantojot sabiedrisko transportu.

Salīdzinoši liela birokrātija un administratīvais slogs, kas kavē inovatīvas darbības attīstību Latvijā un Rīgā.

Nepietiekama sadarbība starp augstāko izglītību, pētniecību un uzņēmējdarbību Latvijā un Rīgā – ražotāji nav gatavi nodarboties ar pētniecību. Vāja mobilitāte starp pētniecības un ražošanas nozarēm, īpaši no ražošanas uz pētniecību.

Nepietiekamas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētam cilvēkkapitālam un talantiem, īpaši – valdībā un valsts pārvaldē.

Iespējas

Pašvaldībai, izglītības un zinātnes institūcijām, uzņēmumiem u.c. organizācijām ir iespējas apgūt Eiropas Savienības finansējumu nākamajos plānošanas periodos.

Latvijas kontekstā Rīgai ir vislielākās iespējas piesaistīt augsti kvalificētu cilvēkkapitālu urbanizācijas rezultātā. Starptautiskā kontekstā Rīgai ir iespējas piesaistīt augsti kvalificētu cilvēkkapitālu no valstīm ārpus Eiropas – Latvija un Rīga ir kā tilts uz Eiropu trešajām pasaules valstīm. Iespēja piesaistīt vairāk ārvalstu studentus. Jaunas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētam cilvēkkapitālam Rīgā visdrīzāk ir multi nacionālos uzņēmumos.

Draudi

Demogrāfiskā situācija Latvijā un Rīgā – iedzīvotāju skaita samazināšanās, sabiedrības novecošanās, studentu skaita samazināšanās un cilvēkkapitāla, tajā skaitā augsti kvalificēta, aizplūšana uz ārvalstīm. Draudi Rīgā - demogrāfiskās slodzes palielināšanās nelielā iedzīvotāju īpatsvara līdz darbības vecumam dēļ.

Konkurējošie reģioni Rīgai – piemēram, Pierīga (darbs Rīgā, bet dzīvošana Pierīgā), Ventspils pilsēta, citas kaimiņpilsētas un kaimiņvalstis kopumā.

6 Secinājumi un priekšlikumi

Rīgai inovāciju un reģionālas attīstības jomā būtu jāizmanto gudrā specializācijas pieeja, t.i. atbalstot inovāciju jomas, kurās tai ir salīdzinošās konkurētspējas priekšrocības. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš reģionālas inovāciju sistēmas izveidei un pārvaldībai. Inovāciju sistēmas centrā - konkurētspējīgu nozaru klasteri, universitātes un pētniecības iestādēs.

Rīga atrodas ģeopolitiski izdevīgā vietā, valsts centrā – Baltijas jūras piekrastē. Tajā ir lielākā iedzīvotāju koncentrācija pēc NUTS 3 reģionu iedalījuma Latvijā. Tomēr tai būtisks drauds ir Pierīga, kur uz dzīvošanu apmetās tie, kuri strādā Rīgā, tādējādi samazinot pašvaldības ieņēmumus no iedzīvotāju ienākuma nodokļa.

Lai gan NAP 2020 projektā Rīga tiek minēta kā potenciālais Ziemeļeiropas darījumu, zinātnes, kultūras un tūrisma centrs un tajā norādīts, ka inovācijas un zinātņu jomai ir jābūt kā prioritātei un tās jāattīsta pēc iespējas ātrāk, tomēr plāna projektā netiek aprakstīta konkrēta rīcība vai finansējuma iespējas, kas varētu attīstīt kopsadarbību zinātnē un uzņēmējdarbībā, veicinot inovatīvu ražošanu.

Riskantiem projektiem, jaundibinātiem uzņēmumiem un inovatīviem produktiem ir liels izaugsmes potenciāls, tomēr līdz ar ekonomisko lejupslīdi, to finansējuma iespējas tika apgrūtinātas. Mazie un vidējie uzņēmumi ir lielākie jauno darbavietu radītāji – to attīstīšanai, inovācijas kapacitātes palielināšanai nepieciešams mazināt administratīvo slogu, samazināt birokrātiju un pieeju riska kapitālam. Rīgas dome praktiski darbojas pie uzņēmējdarbības un inovācijas attīstības Rīgā un tās reģionā, tomēr būtu nepieciešams uzlabot informācijas pieejamību sabiedrībai par aktivitātēm koncentrētā veidā. Rīgas inovācijas politikai jābūt saistītai ar valsts politiku, kā arī tai jābūt viegli saprotamai, pieejamai, arī ārzemniekiem.

Rīga atrodas valstī, kas dažādos inovācijas radīšanas, ieviešanas un attīstīšanas rādītājos atrodas salīdzinoši zemās vietās. Latvijas industrijās dominē nozares ar zemu pievienoto vērtību, daudz tiek izmantots mazkvalificēts cilvēkkapitāls, kā arī raksturīgs zems augsto tehnoloģiju īpatsvars nozarēs un to eksports. Vieni no galvenajiem iemesliem esošai situācijai ir nepietiekamais finansējums, zems doktorantu skaits un nodarbināto skaits zinātnē un pētniecībā, nepietiekami attīstīta zinātnes un pētniecības infrastruktūra, neliels patentu skaits un patentu neesamība augsto tehnoloģiju nozarēs, kā arī ierobežotas zināšanu komercializācijas iespējas un prasmes, par kā turpmāku attīstīšanu nepieciešams pieņemt stratēģisku lēmumu.

Izteikti stiprās puses Rīgā ir platjoslas pakalpojumi, tēls ārvalstīs un līdzšinējā Eiropas Savienības fondu finansējuma apguve, ko iespējams izmantot reģiona attīstīšanai. Var uzskatīt, ka Rīgā ir laba uzņēmējdarbības/inovācijas vide, tomēr inovācijas ekosistēma nerasniedz tās mērķus, tādējādi norādot uz būtisku atšķirību starp uzņēmējdarbības vidi un inovācijas vidi, kā arī inovācijas vides priekšnosacījumiem un sasniegto rezultātu. Inovācijas ekosistēmas mērķu sasniegšanai nepieciešams izstrādāt skaidru politiku un noteikt konkrētas darbības, paredzot finansējuma u.c. resursu avotus. Politikā jāparedz diferencētas aktivitātes, jo nosacījumi augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistīšanai no dažādiem reģioniem – citiem reģioniem Latvijā, Eiropā, ārpus Eiropas un tiem, kuri emigrējuši, ir atšķirīgi. Būtiski ir arī paredzēt aktivitātes esošā cilvēkkapitāla noturēšanai reģionā. Visdrīzāk augsti kvalificēts cilvēkkapitāls uz Rīgu varētu tikt piesaistīts no citiem Latvijas reģioniem, citām Eiropas valstīm un no valstīm ārpus Eiropas, tāpēc piesaistīšanas aktivitātes galvenokārt nepieciešams plānot šiem reģioniem.

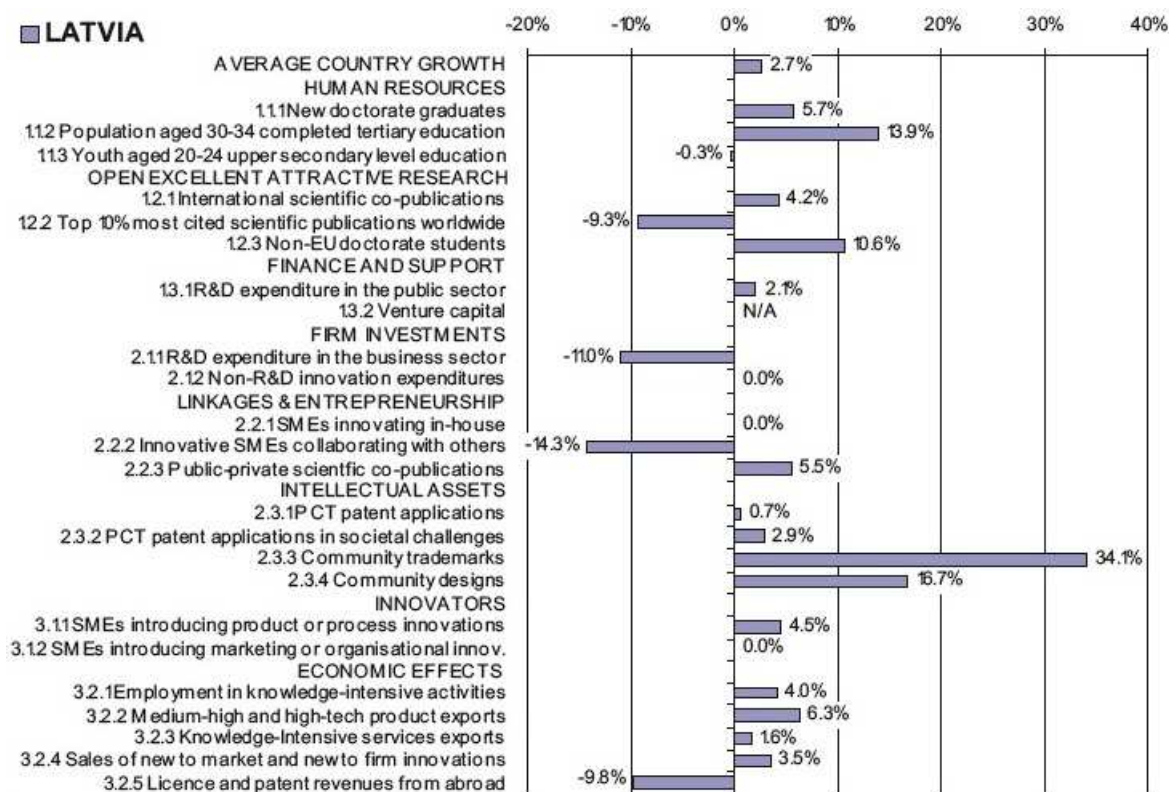
Banku pakalpojumu un riska kapitāla pieejamība biznesam ir jāpēta atsevišķi, jo to pieejamība ir krasi atšķirīga – banku pakalpojumi ir pieejamāki nekā riska kapitāls. Kultūras un izklaides, transporta un pieejamības iespējas Rīgā ir tās, ko var pozicionēt augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistīšanai darbam un dzīvošanai. Savukārt, iespējas ģimenēm, dzīvošanas izmaksas, izglītības un pētniecības iespējas, sociālās garantijas, salīdzinoši augstas produktu cenas un veselības aprūpes kvalitāte ir tās, ko nepieciešams būtiski uzlabot augsti kvalificēta cilvēkkapitāla piesaistīšanai. Jaunas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētām un talantīgām personām drīzāk parādās multinacionālos uzņēmumos nekā vietējos uzņēmumos. Izglītības/zinātnes institūcijās,

valdībā un valsts pārvaldē kopumā jaunas nodarbinātības iespējas augsti kvalificētām un talantīgām personām parādās salīdzinoši reti. Situācijas uzlabošanai nepieciešams veikt atbalsta pasākumus.

Personāla mobilitāte ir vāja kā no pētniecības uz ražošanu, tā otrādi, izņemot vien dažus piemērus. Nepieciešams veicināt saikni starp pētniecību un augstāko izglītību, mudinot jau mācību procesā iekļaut reālas darbības pētniecības un ražošanas sasaistei. Jāveido ciešāka sadarbība starp augstākās izglītības institūcijām un uzņēmējiem un vienota sistēma, kas sadarbībai apvieno augstākās izglītības institūciju zinātnisko bāzi un uzņēmējus.

Rīgā trūkst pirms inkubācijas inkubatoru, kas paredzēti tieši jaunu produktu izstrādei. Nepieciešams veicināt klasteru izveides procesus jaunu inovatīvu produktu radīšanā, lai uzlabotu mazo un vidējo uzņēmumu konkurētspēju. Nepieciešams koncentrēties uz radošām industrijām, kas produktiem rada augstāku pievienoto vērtību un vairo to konkurētspēju ārvalstīs. Nepieciešams veicināt radošo un inovatīvo domāšanu, lai attīstītu Rīgas radošo industriju potenciālu. Nepieciešams motivēt uzņēmumus u.c. organizācijas sadarboties ar augstākās izglītības iestādēm un studentiem, piemēram, lai piedāvā veiktu studiju noslēgumu u.c. studiju darbus par tām aktuālām tēmām. Nepieciešams palielināt uzņēmumu un zinātnisko institūciju sadarbību izpētes un attīstības jomā, kā arī iesaistīties starptautiskos pētniecības projektos. Vajadzētu ieviest labumus (piemēram, nodokļu atlaides) uzņēmumiem, kas investē pētniecībā un inovācijās.

Latvijas stiprās un vājās puses inovācijās un to rādītāju vidējā izaugsme ⁶¹

61

European Commission. Innovation Union Scoreboard 2011. 37. lpp.

WORKING4TALENT PROJECT

Employment policies in local and regional innovation networks
for talent attraction and better job opportunities

---

www.w4t.eu

www.facebook.com/Working4Talent

@Working4Talent

Working4Talent Group

Get in contact with the talent!